

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра економіки підприємства

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему: «Облік, контроль та аналіз розрахунків підприємства з
дебіторами»**

Виконала:

ГОРЧЕНКО Людмила Володимирівна

здобувач вищої освіти заочної форми навчання
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент
СЕМЕНЕЦЬ І.В.

Роботу допущено до захисту перед ЕК рішенням кафедри,
протокол № _____ від «__» _____ 2023 р.

м. Кам'янець-Подільський, 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ.....	7
1.1. Суть дебіторської заборгованості та її класифікація для потреб обліку, контролю та аналізу	7
1.2. Теоретичні підходи до аналізу дебіторської заборгованості.....	15
1.3. Нормативно-правове регулювання обліку та контролю дебіторської заборгованості в Україні.....	20
РОЗДІЛ 2 СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ.....	26
2.1. Економічна характеристика підприємства та загальна характеристика облікової політики ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»	26
2.2 Стан первинного обліку дебіторської заборгованості	36
2.3. Стан синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості та шляхи його вдосконалення.....	43
РОЗДІЛ 3 КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	59
3.1. Аналіз дебіторської заборгованості та шляхи її оптимізації	59
3.2. Контроль дебіторської заборгованості підприємства	71
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ.....	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДЗ – дебіторська заборгованість

КЗ – кредиторська заборгованість

МСБО – міжнародні стандарти бухгалтерського обліку

МСФЗ – міжнародні стандарти фінансової звітності

НП(С)БО – національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку

ПДВ – податок на додану вартість

ПЕОМ – персональна електронно-обчислювальна машина

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

ВСТУП

Актуальність теми. У процесі фінансово-господарської діяльності кожне підприємство вступає в певні економічні взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання. В результаті цього відбуваються господарські операції, суттєвою складовою яких, з погляду фінансової стабільності підприємства, є поточна дебіторська заборгованість, значна частка якої суттєво погіршує фінансовий стан підприємства, відволікає грошові кошти з господарського обороту, що призводить до зниження темпів виробництва і результативних показників діяльності підприємства, тобто супроводжується непрямими втратами його доходів.

При цьому необхідно враховувати, що поточна дебіторська заборгованість певним чином вигідна підприємству, адже: зростає його товарообіг, а отже і маса валового доходу та прибутку; швидше реалізуються запаси, що дає змогу скоротити частку змінних витрат на них; іноді є можливість зробити заборгованість доходним активом, тобто брати відсотки за надання товарного кредиту.

Тому на сьогодні найбільш важливими проблемами, рішення яких повинно сприяти покращенню фінансового стану підприємства є – правильна організація обліку дебіторської заборгованості.

Дослідження різних аспектів обліку, контролю та аналізу знайшли своє відображення в роботах вітчизняних і закордонних учених: Білик М. Д. [4], Дубовик М.Ф.[15], Єдинак Т.С.[20], Ленко, І. В.[28], Лищенко О.Г.[30], Матицина Н.О.[33], Мних Є.В.[35], Савицька Г.В.[51], Чумаченко М.Г.[18] та інші. У той же час, питання щодо обліку та аналізу дебіторської заборгованості є дискусійними і потребують подальшого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати кваліфікаційної роботи знайшли відображення в науково-дослідних роботах кафедри економіки підприємства економічного факультету за темою «Розвиток суб'єктів економічної діяльності в умовах мікро- та макроекономічних

трансформацій XXI ст.» (державний реєстраційний номер 0119U002955, термін дії 2019-2024 рр.

Метою дослідження є розробка пропозицій щодо удосконалення обліку, контролю та аналізу дебіторської заборгованості підприємства за результатами теоретичних досліджень та критичного аналізу існуючої практики.

Для досягнення визначеної мети в процесі проведення дослідження були поставлені й вирішені такі завдання:

- уточнити економіко-правову суть поняття «дебіторська заборгованість»;
- проаналізувати підходи до класифікації дебіторської заборгованості;
- проаналізувати підходи до проведення аналізу дебіторської заборгованості;
- опрацювати нормативно-правову базу з обліку та контролю дебіторської заборгованості;
- провести аналіз економічних показників діяльності досліджуваного підприємства;
- дослідити загальний стан організації облікового процесу на підприємстві;
- проаналізувати діючий порядок організації первинного, аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості та окреслити можливі шляхи його вдосконалення;
- проаналізувати стан дебіторської заборгованості та запропонувати напрямки покращення управління нею на підприємстві;
- дослідити процес контролю за станом розрахунків з дебіторами.

Об'єктом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних питань пов'язаних з оцінкою операцій з обліку, контролю та аналізу формування та погашення дебіторської заборгованості господарюючих суб'єктів.

Предметом дослідження є методика ведення обліку, контролю та аналізу на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в частині дебіторської заборгованості.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано структурний та порівняльний аналіз (проведення аналізу показників фінансово-господарської

діяльності), системний підхід (дослідження стану обліку), економічного аналізу (вивчення фінансового стану, аналіз дебіторської заборгованості), статистично-аналітичний (проведення економічних розрахунків), а також абстракції, індукції і дедукції, поєднання аналізу та синтезу, узагальнення, що дало можливість вирішити поставлені завдання.

Теоретичною та інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, наукові статті, монографії, матеріали досліджень, проведених за участю автора, фінансова, бухгалтерська та статистична звітність підприємства, а також дані первинних документів та реєстрів обліку підприємства в частині відображення операцій з дебіторською заборгованістю.

Елементи наукової новизни одержаних результатів:

уточнено:

- поняття «дебіторська заборгованість» як економіко-правової категорії;
- знайшло подальше обґрунтування необхідність комплексного аналізу дебіторської заборгованості.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень доповідались та знайшли обговорення на міжнародній студентській науково-практичній конференції «Цифровізація економіки та використання підприємницького мислення в інноваційних практиках» - тема доповіді «Безготівкові розрахунки в умовах цифровізації економіки: перспективи та виклики».

Публікації. Результати досліджень опубліковані у 1 науковій праці «Безготівкові розрахунки в умовах цифровізації економіки: перспективи та виклики» - тезах доповіді загальним обсягом 0,2 д.а. [11]

Структура та обсяг роботи. Загальний обсяг роботи 80 стор. В роботі розміщено 23 таблиці на 24 стор., 13 рисунків на 13 стор., 2 додатки на 4 стор. Вона складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел на 7 стор., який містить 60 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Суть дебіторської заборгованості та її класифікація для потреб обліку, контролю та аналізу

У процесі виробничо-господарської діяльності на основі товарно-грошових відносин неминуче виникають зв'язки з різними юридичними та фізичними особами: покупцями продукції (робіт, послуг); бюджетом щодо податків і платежів; банком; пов'язаними особами; іншими організаціями (науково-дослідними, консалтинговими, юридичними, з надання послуг – зв'язку, охорони, пошти, інформаційного забезпечення та ін.); фізичними особами (щодо розрахунків за підзвітні суми, відшкодування матеріальних збитків).

Такі взаємозв'язки є причиною виникнення та існування дебіторської заборгованості. Економічна суть зводиться до такого.

Дебіторами називаються юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів, оцінених у грошовому вимірнику.

Дебіторською вважається заборгованість, яка виникає в ході взаємовідносин підприємства з економічними агентами (юридичними і фізичними) і належить даному підприємству на певну дату. Боржники зобов'язані погасити дебіторську заборгованість на основі укладених між економічними агентами договорів.

Щодо історії даного питання, то можна виділити наступні моменти.

Появі терміну «дебітор» в VI ст. до н.е. завдячуємо Давньому Риму, де введені такі поняття як «expensilatio» (відмітка кредитора в його кодексі за згодою дебітора, що першим видана останньому певна сума грошей чи грошова цінність) та «ассертлатіо» (відмітка, що борг погашено). Відповідно до цього

дебітором вважалась особа, якій видана певна сума грошей чи грошова цінність, а дебіторською заборгованістю – видана сума.

В перших спробах опису обліку поняття «дебітор» ототожнювалось не тільки з особою, але і товаром, грошима, рахунком (мається на увазі реєстр обліку), що пов'язано з впливом персоналістичної теорії. У зв'язку з цим Дж.Луццато відмічав, що подвійний аспект кожної операції став можливим тому, що в якості дебіторів і кредиторів почали фігурувати не тільки особи, але і предмети. [41]

Починаючи з VIII ст. н.е., закладається сучасне розуміння поняття «дебіторська заборгованість». Вагомим в цьому плані є внесок Е.Дегранжа і Дж. Дзаппи, які почали розглядати дебіторську заборгованість як один із показників, що характеризують фінансовий стан підприємства [53].

Можна виділити декілька підходів до трактування поняття «дебіторська заборгованість» (рис.1.1).

Рис.1.1. Підходи до трактування поняття «дебіторська заборгованість»

Джерело: побудовано автором

Перш за все розглянемо трактування дебіторської заборгованості з точки зору основних нормативних актів в сфері бухгалтерського обліку.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку та розкриття у фінансовій звітності інформації про дебіторську заборгованість визначає НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [38], нормами якого керуються підприємства, організації та інші юридичні особи не залежно від форм власності при формуванні та узагальненні у бухгалтерському обліку та звітності інформації про дебіторську заборгованість. Слід зазначити, що норми НП(С)БО 10 не поширюються на бюджетні установи.

Норми цього Положення застосовуються з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості, встановлених іншими НП(С)БО.

Відповідно до цього стандарту, під дебіторською заборгованістю розуміють – суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Під дебіторами слід розуміти юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

У НП(С)БО 10 вказано, що дебіторська заборгованість може визнаватися активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю.

З точки зору міжнародних стандартів фінансової звітності чіткого трактування поняття «дебіторська заборгованість» не існує. У зарубіжних країнах не існує також і окремого стандарту щодо регулювання дебіторської заборгованості. Окремі аспекти визначені Так в МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» зазначається що це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку [36].

Щодо трактування поняття «дебіторська заборгованість» в академічній спільноті, то тут думки досить є різноманітними (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Визначення дебіторської заборгованості в різних джерелах

Джерело	Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість»
Белозерцев В. [3]	Дебіторська заборгованість - грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.
Білик М.Д. [4]	Це матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства.
Войнаренко М.П. [6]	Це сума боргів юридичних та фізичних осіб, що виникли внаслідок минулих подій і зафіксовані на певну дату.
Дубровська Є. В. [16]	Неоплачені юридичними та фізичними особами послуги ... та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу у вигляді грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів
Іванілов О. С., Смачило В. В., Дубровська Є. В. [22]	Складова оборотного капіталу, яка передбачає певні вимоги до фізичних та юридичних осіб з оплати товарів, продукції, робіт
Лищенко О.Г., Бескота Г.М. [30]	Дебіторська заборгованість - це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
Мараховська Т. М., Любенко О. С. [32]	Елемент оборотного капіталу, сума боргів фізичних та юридичних осіб підприємству
Матицина Н.О. [33]	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх.
Хрущ Н., Білик І. [56]	Це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства визнається як актив, коли підприємство стає стороною контракту і, внаслідок цього, має юридичне право отримувати грошові кошти.

Джерело: Сформовано автором за інформацією [33, 4, 56, 6, 30, 3, 22, 32, 16]

Проаналізувавши погляди різних авторів до трактування поняття «дебіторська заборгованість» можемо уточнити його трактування та вважаємо, що дебіторську заборгованість слід розглядати як юридичне право підприємства отримати грошові кошти, або інші активи, від юридичних чи фізичних осіб в рахунок неоплачених контрагентами зобов'язань за поставку товарів, робіт

(послуг), та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, на певну дату, має документарне підтвердження та може бути достовірно визначена його сума для відображення в балансі підприємства.

Розглядаючи дебіторську заборгованість, не можна не помітити наявності широкого спектра її видів. Це потребує окремого розгляду питання їх класифікації, як об'єктів бухгалтерського обліку.

В сучасній господарській практиці виділяють такі види дебіторської заборгованості:

- дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (забезпечена та незабезпечена вексями);
- дебіторська заборгованість за розрахунками;
- інша дебіторська заборгованість.

Від того, наскільки правильно здійснено поділ та класифікацію об'єктів обліку, а також від того, наскільки правильно обрано класифікаційні ознаки, може залежати і сам порядок обліку виділеної групи об'єктів взагалі та окремого її члена, зокрема. Поділ повинен бути заснований на економічному критерії і виходити з економічного та цільового призначення речей. У цьому зв'язку для них встановлений відповідний правовий режим.

Головним призначенням класифікації дебіторської заборгованості є систематизація інформації щодо стану дебіторської заборгованості та надання допомоги у прийнятті оптимального рішення щодо управління дебіторською заборгованістю [31].

На нашу думку, від правильності класифікації дебіторської заборгованості, а також логічності обраних класифікаційних ознак залежатиме не лише порядок її обліку, а й ефективність управління нею.

Правильно побудована класифікація відображає найсуттєвіші зв'язки між об'єктами поняття, допомагає орієнтуватися в множині цих об'єктів, дає можливість встановити властивості, що є важливими для використання в теорії та на практиці.

Лігоненко Л.О. та Новікова Н.М. поділяють дебіторську заборгованість залежно від термінів позовної давності на відтерміновану – заборгованість, терміни виконання якої на момент складання балансу порушені дебіторами, та невідтерміновану – заборгованість, терміни виконання якої на момент складання балансу не настали [31].

Ценклер Н. І. та Кватирка П. Б. [57] визначають три ключові проблеми класифікації дебіторської заборгованості, серед яких слід назвати відсутність комплексності, відсутність чіткості при виокремленні ознак, низький рівень аналізу дебіторської заборгованості.

При цьому класифікація дебіторської заборгованості головним чином обумовлюється положеннями національних і міжнародних стандартів і вимогами фінансових звітів.

При наявності різних класифікаційних ознак дебіторської заборгованості класифікація її здійснюється за однією певною ознакою відповідно до єдиного Плану рахунків. Це зумовлено чинним порядком обліку, що має місце в Україні, де дії бухгалтера жорстко регламентовані, на відміну від країн з ринковою економікою, де рішення про порядок розміщення різних видів дебіторської заборгованості в балансі та ступінь деталізації цих статей приймає фірма, а тому у кожній з них склад та структура дебіторської заборгованості в балансі можуть бути різними.

При складанні фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- зв'язок з нормальним операційним циклом;
- термін погашення;
- об'єкти щодо яких виникли боргові зобов'язання;
- своєчасність сплати боржником дебіторської заборгованості.

Класифікація дебіторської заборгованості в залежності від зв'язку з нормальним операційним циклом та строком погашення дебіторська заборгованість в Україні є обов'язковою.

Зміст, місце і роль дебіторської заборгованості розглядають в прикладному аспекті – як складовий елемент активів, що формується в ринковому механізмі на основі договорів поставки або продажу (рис. 1.2).

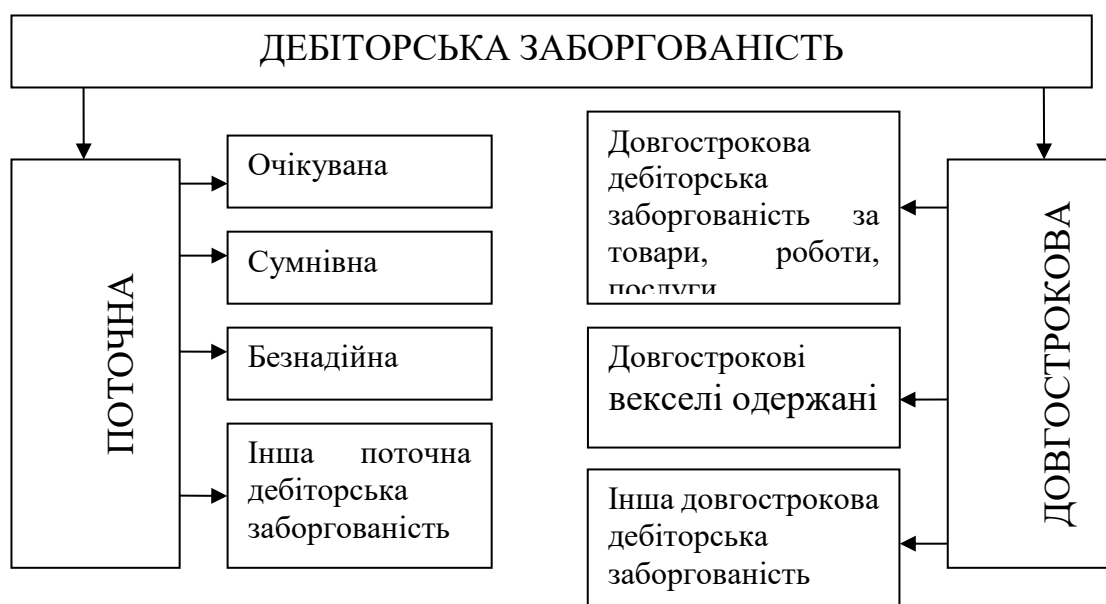

Рис. 1.2. Класифікація дебіторської заборгованості за НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»

Джерело: складено автором на основі [38]

Західна практика передбачає самостійний вибір підприємствами класифікації дебіторської заборгованості для відображення у звітності.

Як приклад, у країнах англо-американської системи обліку використовується така класифікація дебіторської заборгованості:

– рахунки до отримання (вид дебіторської заборгованості, який виникає від продажу товарів за “Відкритим рахунком”, без письмового зобов’язання покупця оплатити рахунок);

– векселі до отримання;

– дебіторська заборгованість не пов’язана з реалізацією.

Основною проблемою щодо класифікації дебіторської заборгованості є її деталізація, адже збільшення статей в активі балансу підприємства зробить його громіздким та незрозумілим [53].

Заслуговує на увагу класифікація дебіторської заборгованості, в тому числі, завдяки подачі інформації з прив'язкою до рахунків бухгалтерського обліку сформована Лисенко Н.М. [29].

На рис. 1.3 приведено таку узагальнену класифікацію видів поточної дебіторської заборгованості

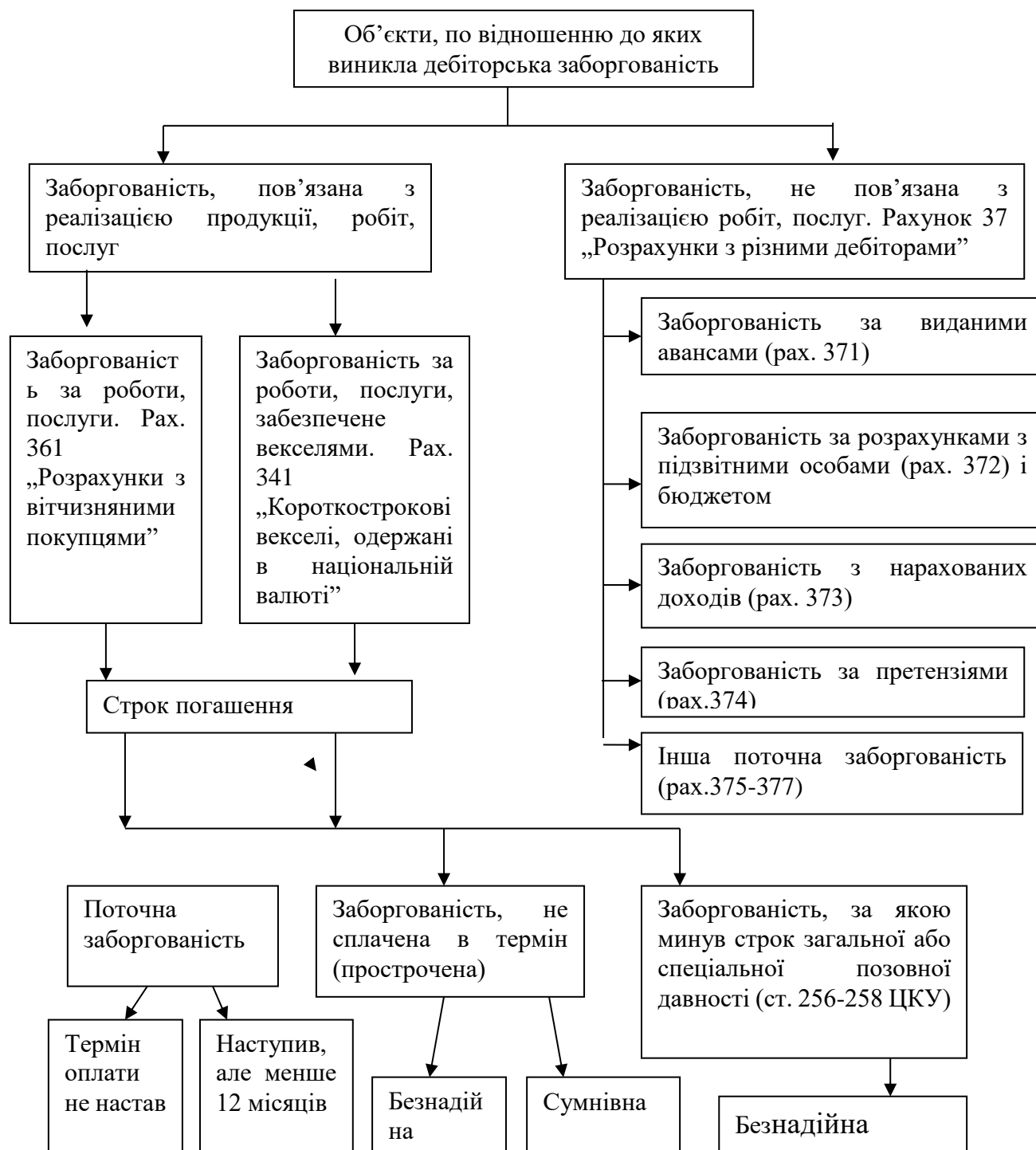

Рис. 1.3. Класифікація поточної дебіторської заборгованості
Джерело: [29]

Таким чином, сучасна класифікація дебіторської заборгованості, з одного боку, сприяє поліпшенню діагностики дебіторської заборгованості, орієнтуючи на більш глибоке дослідження стану та причин виникнення дебіторської заборгованості підприємства, з іншого боку, орієнтована на підвищення ефективності управління боргами підприємства.

1.2. Теоретичні підходи до аналізу дебіторської заборгованості

Отож наявність дебіторської заборгованості є невід'ємним результатом господарської діяльності будь-якого підприємства. І керівництво кожного підприємства зацікавлене в її зменшенні та оптимізації її розміру, адже скорочення дебіторської заборгованості є резервом зниження потреби підприємства в обігових коштах та прискорення швидкості їх обігу. За своїм змістом вона є інструментом кредитування дебітора за отримані ним товари, надані роботи чи послуги на безвідсотковій основі.

На обсяг дебіторської заборгованості впливає цілий об'єктивних та суб'єктивних чинників. Адже він залежить від обсягу продажів, умов розрахунку з покупцями, періоду відстрочки платежу, платіжної дисципліни покупців, організації контролю за станом дебіторської роботи і претензійної роботи на підприємств та ряду інших аспектів.

Зменшення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується у зв'язку зі зменшенням реалізації продукції, робіт (послуг), то це свідчить про зниження ділової активності підприємства [11].

Різке збільшення дебіторської заборгованості загалом є негативним явищем, адже може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців, або про неплатоспроможність і банкрутство частини

покупців. Разом з тим, в позитивному аспекті, це може бути наслідком факту збільшення обсягу продажів.

Отож однозначної відповіді на питання про бажаний вектор в зміні розміру дебіторської заборгованості просто не існує. Зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно. Необхідно розрізняти нормальну і прострочену заборгованість. Наявність простроченої створює фінансові труднощі, оскільки підприємство буде відчувати нестачу фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплат заробітної плати. Крім того, заморожування коштів у дебіторській заборгованості призводить до уповільнення оборотності капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість означає також зростання ризику непогашення боргів і зменшення прибутку. Тому кожен суб'єкт господарювання зацікавлений у скороченні термінів погашення належних йому платежів.

Важливе значення має давність утворення дебіторської заборгованості, необхідно встановити, чи немає в її складі сум, не реальних для стягнення, або таких, за якими минають строки позовної давності. Якщо такі виявлено, то необхідно терміново вжити заходів для їх стягнення.

На величину дебіторської заборгованості підприємства впливає стан договірної та розрахункової дисципліни. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни, несвоєчасне висування претензій за борги, які виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, створення фінансових труднощів, нестачі ресурсів. Тому доцільно провести аналіз дебіторської заборгованості за строками утворення, тому що тривалі неплатежі відволікають засоби з господарського обороту. Аналітик, який займається управлінням дебіторською заборгованістю, повинен зосередити увагу на найдавніших боргах і звернути увагу на великі суми заборгованості. Важливим є здійснення заходів щодо прискорення погашення дебіторської заборгованості.

Управління дебіторською заборгованістю – є вагомим завданням сучасного бізнесу, тому визначення її розмірів, складу, структури та динаміки, а

також виявлення впливу змін у розрахункових операціях на фінансовий стан підприємства є основною ціллю її аналізу. Через невигідну кон'юнктуру об'єктивна її величина відіграє важливу роль в забезпеченні ліквідності та фінансової стійкості підприємства [12, с. 13].

Ефективне управління дебіторською заборгованістю напряду залежить не тільки від її кількісного аналізу, а й від якісного, на основі якого з'являється чітке розуміння за яким видом продукції (товарів, робіт, послуг) виникає найбільша її величина. Крім того, ефективна система управління суб'єктом господарювання потребує виявлення загроз та ризиків, визначення частки дебіторської заборгованості у загальній величині оборотних активів підприємства, її середнього значення та розподіл за строками погашення.

Таким чином можна виділити наступні завдання економічного аналізу дебіторської заборгованості (рис.1.4).

Рис. 1.4. Завдання економічного аналізу дебіторської заборгованості

Джерело: побудовано автором за інформацією [55]

Існує багато підходів та методик економічного аналізу дебіторської заборгованості, які в першу чергу, відрізняються ступенем та рівнем деталізації критеріїв що оцінюються (таблиця 1.2).

Трактування методики аналізу дебіторської заборгованості

№ з/п	Автор	Особливості методики, та застосовуваних показників
1	Бутинець Ф.Ф. [19]	Аналіз дебіторської заборгованості з урахуванням параметрів: час обороту дебіторської заборгованості, структура дебіторів за різними ознаками, схеми розрахунків з покупцями і можливість їх уніфікації, схема контролю за виконанням дебіторами своїх зобов'язань, схема контролю і принципи резервування сумнівних боргів, система заходів стосовно несумлінних покупців
2	Гнатенко Є.П. [9]	Аналіз динаміки, структури за термінами і видами виникнення для виявлення прострочених та безнадійних боргів, порівняльний аналіз з кредиторською заборгованістю
3	Єдинак Т.С. [20]	Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості, класифікація видів заборгованості для її ефективного управління, визначення суми резерву сумнівних боргів
4	Мних Є.В. [35]	Особливо приділяє увагу динаміці змін допустимої і недопустимої (простроченої) дебіторської заборгованості. Зосереджується на показниках: коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості, середній термін простроченої заборгованості, частка резерву сумнівних боргів у загальній сумі дебіторської заборгованості, частка вексельних розрахунків у загальній сумі дебіторської заборгованості, частка безнадійної заборгованості у загальній величині простроченої заборгованості, оборотність дебіторської заборгованості
5	Пасінович І.І., Шевчук О.М. [42]	Застосовують при аналізі дебіторської заборгованості показники: коефіцієнт відволікання оборотних коштів у дебіторську заборгованість, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, середній термін інкасації (погашення) дебіторської заборгованості, коефіцієнт протермінованої дебіторської заборгованості, середній «вік» протермінованої дебіторської заборгованості, ефект від інвестування коштів в дебіторську заборгованість, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості
6	Попович П.Я. [46]	Аналіз стану дебіторської заборгованості: динаміка, величина, склад і рух. Розглядається сумнівна і безнадійна заборгованість. Аналіз кредиторської заборгованості
7	Савицька Г.В. [51]	Аналіз причин зміни дебіторської заборгованості. Оцінка її якості та ліквідності. Швидкість інкасації дебіторської заборгованості. Збитки від невчасного її погашення
8	Чумаченко М.Г. та інші [18]	Пропонуються показники: оборотність дебіторської заборгованості, період погашення дебіторської заборгованості, частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів, співвідношення середньої величини дебіторської заборгованості до виручки від реалізації, частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості

Джерело: Сформовано автором за інформацією [9, 20, 46, 51, 19, 35, 42, 18]

Як бачимо думки щодо використання показників для аналізу дебіторської заборгованості досить різняться.

Недостатнє оцінювання фактичного стану розрахунків з дебіторами може негативно вплинути на реальну оцінку платоспроможності та кредитоспроможності підприємства.

Для ефективного управління діяльністю суб'єкта господарювання не тільки потрібно здійснювати кількісний аналіз показників оцінки поточного стану та стратегічно важливих перспектив управління активами підприємства. Доцільно застосовувати якісний аналіз.

В цьому плані нам найбільше імпонує наступна система показників:

- Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості;
- Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів;
- Питома вага сумнівної заборгованості в складі дебіторської заборгованості;
- Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості;
- Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;

Аналіз розрахунків на основі цих коефіцієнтів покаже стан дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання за досліджуваний період, а також дасть можливість визначити основні завдання політики управління дебіторською заборгованістю.

Доречним є комплексний аналіз дебіторської заборгованості, такої точки зору притримуємось і ми. Так Кручак Л.В. [27] рекомендує виділяти п'ять етапів такого аналізу:

Етап 1 Визначення об'єкта аналізу, мети та основних завдань аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві

- Етап 2 Збирання та опрацювання джерел інформації для аналізу дебіторської заборгованості
- Етап 3 Аналіз дебіторської заборгованості на підприємстві: а) аналіз динаміки, складу і структури; б) аналіз якісного стану дебіторської заборгованості; в) аналіз простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості
- Етап 4 Оцінка результатів аналізу дебіторської заборгованості та формулювання аналітичних висновків
- Етап 5 Прийняття управлінських рішень, які будуть сприяти підвищенню ефективності господарської діяльності підприємства і зниженню ризику неповернення боргів.

Такий комплексний аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством є оптимальним. Він дасть змогу оцінити реальний стан дебіторської заборгованості підприємства. Виявити «вузькі місця» щодо управління дебіторською заборгованістю. А також розробити заходи щодо скорочення або стягнення простроченої чи сумнівної дебіторської заборгованості.

1.3. Нормативно-правове регулювання обліку та контролю дебіторської заборгованості в Україні

Важливе значення в правильній організації бухгалтерського обліку та контролю, в тому числі і дебіторської заборгованості, є чітке дотримання вимог нормативно-правових актів держави та інших регулюючих документів різного рівня.

Регулювання обліку дебіторської заборгованості можна умовно поділити на п'ять рівнів (рис.1.5).

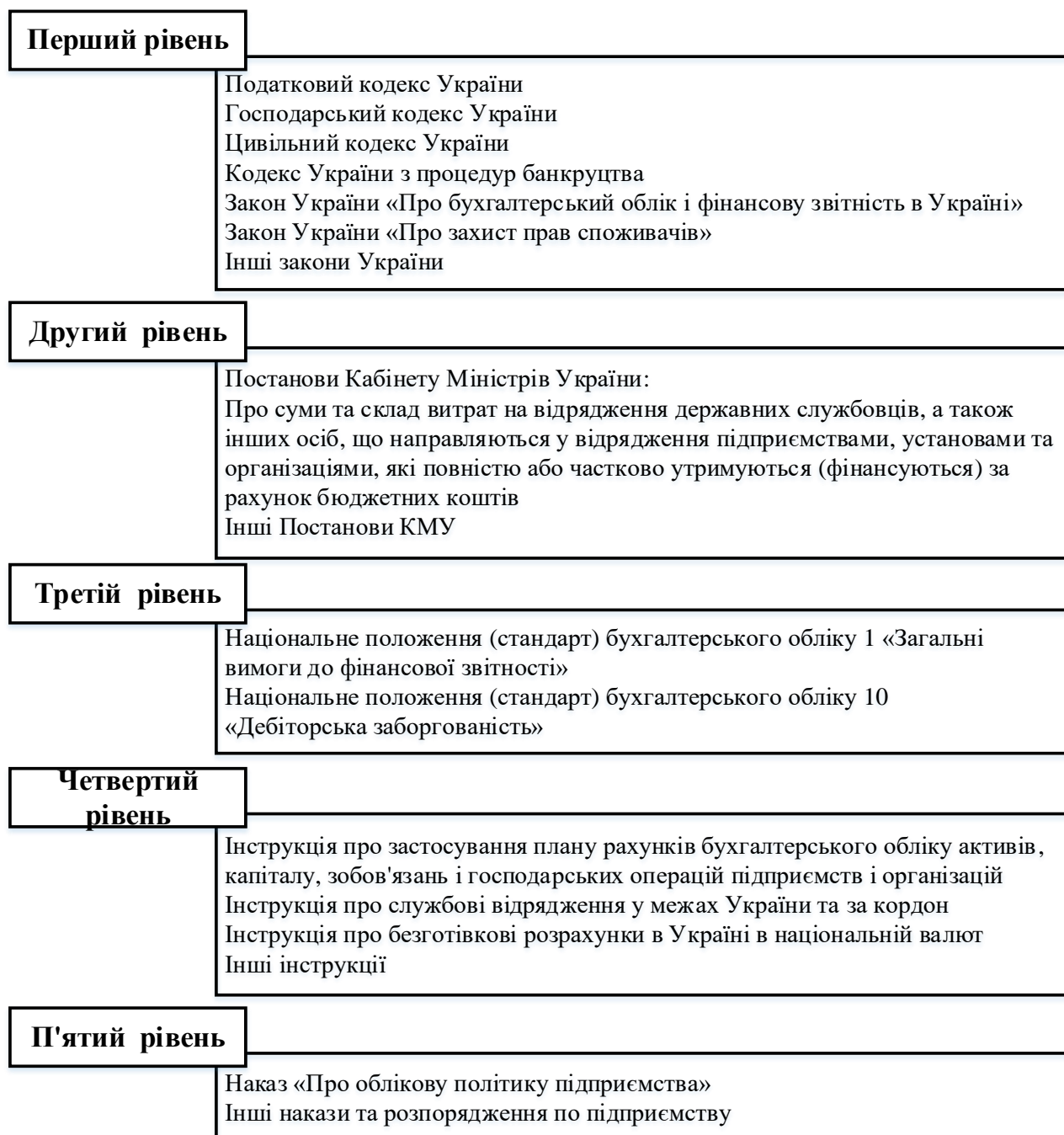

Рис. 1.5. Рівні нормативно-правового регулювання обліку і контролю дебіторської заборгованості

Джерело: складено автором

Звернемо увагу на основні моменти, які регламентують нормативно-правові документи в питаннях обліку та контролю дебіторської заборгованості.

Так Господарський та Цивільний кодекси регламентують загальні питання у відносинах з виникнення заборгованості в договірних відносинах.

У Господарському кодексі України [12] встановлюються межі господарсько-правової відповідальності за невиконання договірних умов та порядок відшкодування збитків. Визначено також особливості здійснення зовнішньо-економічної діяльності та розрахунків за такими операціями.

Цивільний кодекс України [58], серед іншого, визначає питання строку позовної давності дебіторської заборгованості, визначає права та обов'язки банку при відкритті поточного та інших рахунків у банку, прописано черговість списання грошових коштів з рахунків банку та інше. Слід зазначити, що в даному документі міститься спеціальна глава, присвячена загальним положенням про надання послуг, в якій закріплено положення щодо договорів такого типу. Сторонами за договором про надання послуг є виконавець та замовник. Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу.

Виконавець повинен надати послугу особисто. Виконавець має право залучати до договору іншу особу тільки тоді, коли це передбачено договором. Особливістю договору є те, що виконавець відшкодовує збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг.

Податковий кодекс України [45] визначає засади оподаткування в Україні, в тому числі і порядок нарахування і сплати податків безпосередньо пов'язаних з виникненням заборгованості за реалізовану продукцію чи надані послуги та фінансових результатів від таких операцій. Зокрема, мова йде про порядок нарахування податку на додану вартість, зобов'язання за яким виникають одночасно з моментом виникнення дебіторської заборгованості за відвантажену продукцію чи надані послуги.

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [47]. Він визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. У даному законі також визначене таке

поняття як «зобов'язання». Відповідно до даного закону підприємство самостійно визначає облікову політику, де відображає основні засади ведення обліку відповідних об'єктів.

Досить складним питанням в обліку дебіторської заборгованості займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, що є досить актуальним в сучасних умовах. Дане питання розглядається в Кодексі України з процедур банкруцтва [26]. В даному законодавчому акті передбачено, що мирова угода - це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [37] визначає мету, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття елементів, в тому числі і дебіторської заборгованості підприємства.

Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [38]. Дане положення (стандарт) трактує основні визначення пов'язані з обліком дебіторської заборгованості, регламентує порядок визнання, оцінки, класифікації дебіторської заборгованості, методів її обліку, а також описує порядок відображення інформації про дебіторську заборгованість в фінансовій звітності підприємства, зокрема визначається перелік моментів, які підлягають до відображення в примітках до фінансової звітності.

Також питання дебіторської заборгованості висвітлює опосередковано і Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [39], в якому визначається порядок та умови визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; доходу від надання послуг, що безпосередньо пов'язано з фактом реєстрації дебіторської заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку.

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [43] Закріплює загальний концептуальний підхід до побудови системи бухгалтерського обліку. Визначає перелік рахунків для обліку окремих елементів, в тому числі і дебіторської заборгованості.

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [23] містить коротку характеристику рахунків та субрахунків. Порядок аналітичного обліку та кореспонденції рахунків, що не наведено в Інструкції, встановлюється підприємством відповідно до норм Інструкції, Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку та його управлінських потреб.

П'ятий рівень нормативного регулювання представлений децентралізованими нормативними актами, до яких належать локальні нормативно-правові акти.

Локальні нормативно-правові акти - це розпорядження керівників державних і громадських організацій (у вигляді наказів та інструкцій), прийняті у межах їх повноважень та регулюють їх службову і трудову діяльність.

Документи цього рівня містять:

1) обрані підприємством способи ведення бухгалтерського обліку, методи оцінки, варіанти яких передбачені документами з бухгалтерського обліку і звітності першого, другого і третього рівнів регулювання;

2) способи ведення бухгалтерського обліку, опис яких відсутній в документах вищих рівнів;

3) способи ведення бухгалтерського обліку, принципи яких визначені вищими нормативними документами, а підприємство затверджує особливості їх застосування, виходячи зі специфіки умов господарювання: галузевої належності, структури, розмірів тощо;

4) порядок організації облікової роботи на підприємстві.

До таких документів належать наказ про облікову політику підприємства, інші накази, положення та інструкції, які носять обов'язковий характер в межах одного окремого підприємства. Пріоритетність документів, їх зміст і статус, принципи побудови і взаємодії між собою, а також порядок підготовки і затвердження керівництво підприємства встановлює самостійно.

Розглянуті документи є лише невеликою частиною нормативно-правової бази відображення та контролю дебіторської заборгованості, адже її виникнення, наявність та погашення зачіпає значний спектр господарсько-правових відносин і так чи інакше відображається в значній кількості законодавчих та підзаконних актів і така розпорошеність дещо ускладнює роботу облікових працівників, відповідальних за дану ділянку облікового процесу.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

2.1. Економічна характеристика підприємства та загальна характеристика облікової політики ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» зареєстрована 05.08.2016 за юридичною адресою Україна, Хмельницька обл., місто Кам'янець-Подільський, вулиця Лесі Українки, будинок 31.

За своїм статусом підприємство є мікропідприємством, яке успішно працює на ринку більше семи років

Не дивлячись на незначні розміри підприємство перебуває на загальній системі оподаткування.

Керівником даного підприємства і власником є ГОРЧЕНКО Радіслав Петрович.

Згідно КВЕД основним видом діяльності підприємства є 52.29 Інша допоміжна діяльність у сфері транспорту.

Крім того статутними видами діяльності є

10.41 Виробництво олії та тваринних жирів

46.11 Діяльність посередників у торгівлі сільськогосподарською сировиною, живими тваринами, текстильною сировиною та напівфабрикатами

46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин

46.33 Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами

49.20 Вантажний залізничний транспорт

49.41 Вантажний автомобільний транспорт

49.50 Трубопровідний транспорт

52.10 Складське господарство

52.21 Допоміжне обслуговування наземного транспорту

52.24 Транспортне оброблення вантажів

В продовж свого існування підприємство в основному надає транспортно-експедиційні послуги.

Сучасні транспортно-експедиторські підприємства спрямовані в організації своєї бізнес-діяльності до комплексного обслуговування клієнтів задля інтегрованого задоволення їхніх потреб, зокрема зменшення ризику втрати або пошкодження вантажу, мінімізації фінансових та часових витрат відправника на транспортування вантажу.

Робота експедитора не обмежується лише підписанням договору-заявки. Експедитор повинен завжди володіти інформацією щодо місцезнаходження вантажу та транспортного засобу (відстеження транспортного засобу в дорозі) задля своєчасного вирішення можливих проблем. Певною мірою експедитор може виступати в ролі посередника між вантажовласником та постачальниками послуг (транспортування, митного очищення вантажу, консолідації на транзитних складах, оформлення супутніх документів тощо). Організуючи перевезення вантажу, експедитор як суб'єкт господарювання може укласти від свого імені або від імені клієнта договори на перевезення з третіми особами, забезпечувати відправлення та отримання вантажу, надавати додаткові послуги, визначені договором транспортного експедирування (діючи на підставі договору-доручення або агентського договору), відповідати перед клієнтом за порушення договору. В такому випадку укладається договір посередницького типу.

Водночас транспортний експедитор може бути і безпосереднім виконавцем усього комплексу послуг з експедирування вантажів (відповідно до технологій роботи мати склади, різні види транспортних засобів, виробничі приміщення, контейнери тощо). У такому випадку оформлюється прямиий договір, згідно з яким експедитор всі або певні послуги надає самостійно, а також він повинен мати необхідні дозвільні документи (наприклад, ліцензію на вантажні перевезення).

Експедитори за дорученням клієнтів:

- забезпечують оптимальне транспортне обслуговування;
- фрахтують транспортні засоби для своєчасного відправлення вантажів;
- здійснюють роботи з приймання, накопичення, подрібнення, сортування, складування, зберігання та перевезення вантажів;
- організовують охорону вантажів під час їх перевезення, перевалки та зберігання;
- надають заявки та відправлення вантажів та наряди на їх відвантаження усім учасникам транспортно-експедиторської діяльності;
- здійснюють страхування вантажу та своєї відповідальності згідно законодавства та договору транспортного експедирування;
- здійснюють підготовку та додаткове обладнання транспортних засобів та вантажів;
- проводять фінансові розрахунки з усіма учасникам транспортно-експедиторської діяльності;
- оформлюють товарно-транспортну документацію та організовують роботи відповідно до митних, карантинних та санітарних вимог;
- надають допоміжні та супутні послуги згідно договору транспортного експедирування (сплата мита та зборів, зберігання вантажу в пункті призначення до його отримання, виконання митних формальностей та отримання необхідних документів для здійснення міжнародних перевезень, перевірка кількості і стану вантажу тощо).

В структурі транспортно-експедиторського обслуговування можна виокремити три взаємозалежні складові: транспортне обслуговування, експедиційне обслуговування, посередницьке обслуговування.

Досліджуване підприємство в своїй діяльності надає саме посередницьке обслуговування в сфері перевезень автомобільним транспортом та залізницею, при цьому охоплює питання організації як внутрішніх перевезень так і перевезень за кордон.

Щодо економічної характеристики даного підприємства, то можна зазначити наступне.

На даний час зареєстрований статутний капітал підприємства становить лише 12000 гривень, проте ця сума числиться в складі неоплаченого капіталу, таким чином власний капітал підприємства фактично формується за рахунок нерозподіленого прибутку, іншими видами власного капіталу дане підприємство не володіє.

Розглянемо склад і структуру активів ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС».

Як видно з наведеного графіку (рис.2.1, табл. 2.1) активи підприємства в динаміці за аналізований період суттєво зменшились.

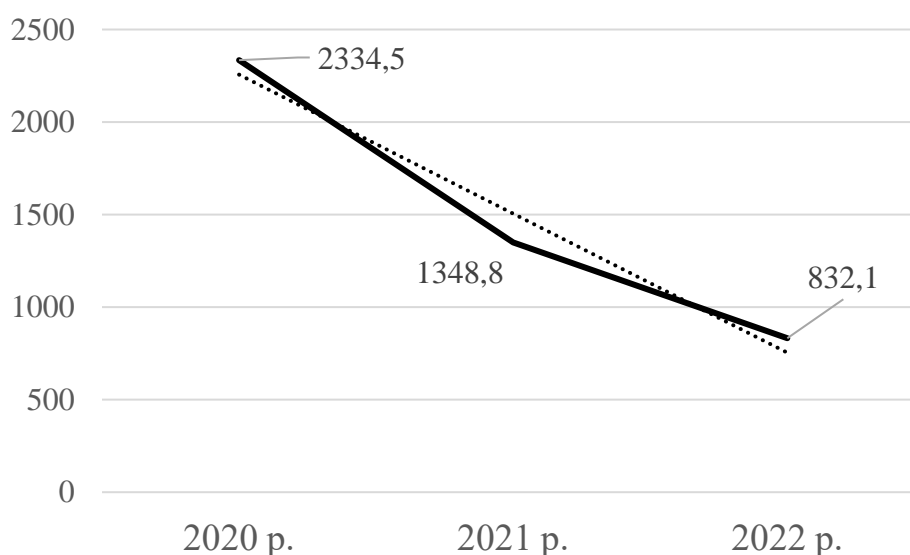

Рис.2.1. Динаміка вартості активів ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в 2020-2022 рр., тис. грн.

Джерело: побудовано автором за матеріалами звітності підприємства

Так при загальній вартості активів підприємства 2334,5 тис.грн. в 2020 р. в 2022 р. вона склала 832,1 тис.грн., тобто лише 35,6 % від рівня базисного року.

Логічним постає питання чи пропорційним є зменшення по групах активів підприємства. Як видно з даних наведених в таблиці 2.1 протягом усього аналізованого періоду вартість необоротних активів підприємства є незмінною та незначною, лише 0,2 тис.грн. і складається виключно із залишкової вартості основних засобів.

Таблиця 2.1

Склад і структура активів ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в 2020-2022 рр.

Групи активів підприємства	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення	
	тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	відсоткових пунктів
Необоротні активи	0,2	0,0085	0,2	0,0148	0,2	0,024	0	0,0155
Оборотні активи	2334,3	99,9915	1348,6	99,9852	831,9	99,976	-1502,4	-0,0155
ВСЬОГО	2334,5	100	1348,8	100	832,1	100	-1502,4	0

Джерело: складено автором за матеріалами звітності підприємства

Щодо оборотних активів то їх сума суттєво зменшилась, а саме на 1502,4 тис.грн., проте на загальну структуру активів це практично не спричинило жодного впливу.

Розглянемо основні показники, що характеризують результативність діяльності підприємства (табл.2.2, рис.2.2).

Таблиця 2.2

Аналіз показників результативності роботи ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р.	
				тис.грн.	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	9032,2	6413,7	4436,3	-4595,9	49,12
Інші доходи	10,7	0,2	9,6	-1,1	89,72
Разом доходи	9042,9	6413,9	4445,9	-4597,0	49,16
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
Інші витрати	8354,8	6183,9	4161,0	-4193,8	49,80
Разом витрати	8354,8	6183,9	4161,0	-4193,8	49,80
Фінансовий результат до оподаткування	688,1	230,0	284,9	-403,2	41,40
Податок на прибуток	123,9	19,1	51,3	-72,6	41,40
Чистий прибуток (збиток)	564,2	210,9	233,6	-330,6	41,40

Джерело: складено автором за матеріалами звітності підприємства

Як видно з наведених даних результативність діяльності підприємства різко знизилась в аналізованому періоді, і це стосується як доходів так і витрат.

При цьому впадає у вічі практично пропорційне зменшення показників з незначними відхиленнями.

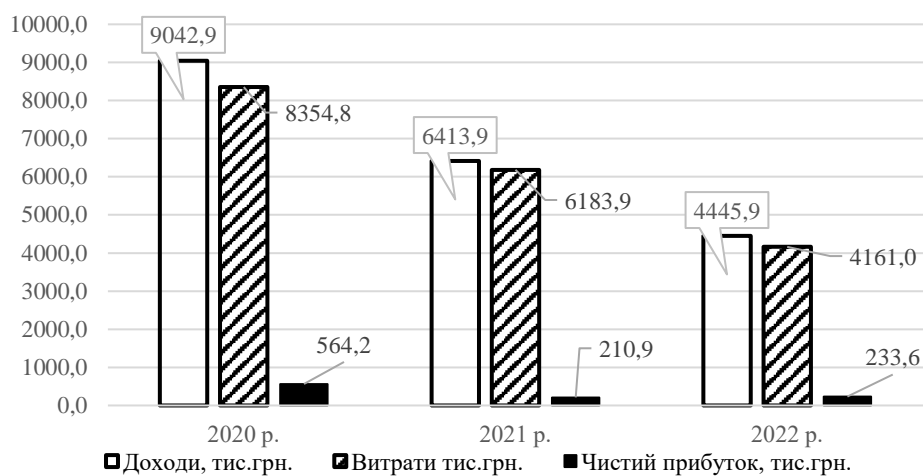

Рис.2.2. Динаміка результатів діяльності ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

Джерело: побудовано автором за матеріалами звітності підприємства

Так сума чистого доходу підприємства в 2022 р. склала 4445,9 тис.грн. проти 9042,9 тис грн. в 2020 р., тобто зменшення склало 4595,9 тис.грн. (або 50,88 відсотків).

Аналогічна поведінка спостерігається і при аналізі витрат, де зменшення склало 4193,8 тис грн. (50,2 %) і в останньому звітному році витрати склали 4161,0 тис.грн. Доречно наголосити, що досліджуване підприємство не займається виготовленням продукції, а відтак показник собівартості у нього відсутній, натомість стаття «інші витрати» характеризує усі його витрати на організацію транспортно експидеційної діяльності.

Як наслідок зменшення доходів та одночасного скорочення витрат призвели і до скорочення обсягу отриманого прибутку, розмір якого за результатами 2022 р. склав 233,6 тис. грн., що на 330,6 тис. менше ніж в базисному році.

Така динаміка показників результативності роботи має і суттєві наслідки і в інших фінансових показниках: ліквідності, ділової активності та фінансової стійкості.

Щодо ліквідності підприємства в досліджуваному періоді, то досить складно дати однозначні висновки не дивлячись на позитивну динаміку ряду коефіцієнтів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Аналіз показників ліквідності
ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в 2020-2022 рр.**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, +/-
Робочий капітал, тис.грн.	673,5	180,3	381,9	-291,6
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,4054	1,1541	1,8478	0,4425
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,3479	1,1311	1,6470	0,2992
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0456	0,1055	0,0840	0,0383
Частка оборотних коштів в активах	0,9999	0,9999	0,9998	-0,0002

Джерело: складено автором за матеріалами звітності підприємства

Як видно з даних таблиці в аналізованому періоді значно скоротився робочий капітал підприємства, якщо на початку досліджуваного періоду він складав 673,5 тис.грн., то на кінець 2022 р. його величина скоротилась на 291,6 тис.грн. і складала лише 381,9 тис грн., що перешкоджає подальшому розвитку підприємства.

Позитивним є те, що впродовж усього аналізованого періоду підприємство в змозі повністю погасити свої зобов'язання перед кредиторами, адже коефіцієнт поточної ліквідності залишається більшим одиниці, і крім того, спостерігається збільшення його значення на 0,4425 пунктів, в результаті чого на кінець 2022 р. він складав 1,8478 пунктів, що наближає його фактично до ідеального значення в дві одиниці.

На високому рівні перебуває і коефіцієнт швидкої ліквідності, від 1,3479 пункти в 2020 р. до 1,647 пунктів в 2022 р. (збільшення 0.2992 пунктів), при бажаному значенні показника від одиниці і вище. Таке його значення засвідчує, що підприємство в змозі покрити усі свої поточні зобов'язання без реалізації запасів.

Щодо миттєвого погашення зобов'язань за рахунок вільних грошових коштів то ситуація дещо складніша, адже рекомендоване значення показника абсолютної (миттєвої) ліквідності лежить в межах 0,1 – 0,2 пункти [25], щодо

показників підприємства, то його значення наближається до рекомендованого, проте є дещо нижчим і знаходиться на рівні 0,084 пункти, проте є дуже близьким до рекомендованого.

В аналізованому періоді покращилась також фінансова незалежність підприємства (табл. 2. 4).

Таблиця 2.4

**Аналіз показників фінансової незалежності
ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в 2020-2022 рр.**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, +/-
Коефіцієнт незалежності власного капіталу	0,2753	0,1109	0,4221	0,1467
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,7247	0,8891	0,5779	-0,1467
Коефіцієнт фінансової залежності	3,6318	9,0160	2,3693	-1,2625
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,3800	0,1247	0,7303	0,3503
Коефіцієнт заборгованості	2,6318	8,0160	1,3693	-1,2625
Коефіцієнт маневреності власних коштів	1,0474	1,2039	1,0868	0,0394

Джерело: складено автором за матеріалами звітності підприємства

За результатами розрахунків коефіцієнт незалежності власного капіталу збільшився на 0,1467 пунктів і склав за результатами роботи в 2022 р. 0,4221 пункти, проти 0,2753 пунктів в базисному 2020 р.

Одним із завдань для компанії є необхідність залишатися стабільною в середньо- і довгостроковій перспективі. Тому нормативне значення показника знаходиться в межах 0,4 - 0,6. Більш низьке значення може говорити про високий рівень фінансових ризиків. Значення показника фінансової автономії вище 0,6 говоритиме про те, що компанія використовує не весь свій потенціал [25].

Як бачимо в кінці аналізованого періоду підприємству вдалося досягти оптимального рівня даного показника.

Звернемо ще свою увагу на значення такого показника, як коефіцієнт маневреності власних коштів, який на досліджуваному підприємстві має також позитивну динаміку.

Коефіцієнт показує співвідношення між власними оборотними ресурсами і власним капіталом компанії. Таким чином, значення показника говорить про те,

яка частина власного капіталу може бути використана для фінансування оборотних активів, а яка частина спрямована на фінансування необоротних активів. Нормативним вважається значення 0,1 і вище. Позитивне значення свідчить про достатність власних фінансових ресурсів для фінансування необоротних активів і частини оборотних [25].

Я бачимо з даних таблиці 2.4 даний показник значно перевищує нормативне значення (в 2022 р. складає 1.0868 пунктів) що свідчить про достатність власних фінансових ресурсів для фінансування активів.

На фоні зменшення обсягів діяльності підприємства парадоксальним виглядає покращення показників ділової активності (табл.2.5).

Таблиця 2.5

**Аналіз показників ділової активності
ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в 2020-2022 рр.**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, +/-
Коефіцієнт оборотності активів	3,8690	3,4826	4,0683	0,1993
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	4,5721	4,2623	5,1233	0,5512
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	48,8491	53,6038	22,9385	-25,9106
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	14,0513	16,1880	17,7169	3,6655
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	3,8693	3,4830	4,0691	0,1997

Джерело: складено автором за матеріалами звітності підприємства

З таблиці 2.5 бачимо збільшення в аналізованому періоді значення коефіцієнтів оборотності активів та капіталу і в той же час зменшення оборотності кредиторської заборгованості.

При цьому слід зауважити, що усі показники оборотності мають досить високі значення, що пояснюється специфікою діяльності підприємства та загальною структурою його активів.

На основі проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що загалом фінансовий стан досліджуваного підприємства ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» є задовільним, проте керівництву доцільно спрямувати діяльність на розширення

9та збільшення обсягів наданих послуг та можливого розвитку інших видів статутної діяльності.

Тепер щодо загальної характеристики організації бухгалтерського обліку на досліджуваному підприємстві.

Бухгалтерський облік на досліджуваному підприємстві, зважаючи на його незначні розміри, здійснюється відповідно до п.ст.8 Закону України «про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [47] безпосередньо власником підприємства.

Таким чином уся відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого строку, але не менше трьох років, несе на досліджуваному підприємстві безпосередньо одноосібно його власник.

Облікова політика також формується самим власником та оформляється щорічно наказом, зміст якого впродовж усього аналізованого періоду не змінювався.

Наказ про облікову політику підприємства ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» складається з чотирьох розділів:

- I. Організація бухгалтерського обліку
- II. Ведення бухгалтерського обліку
- III. Принципи і методи відображення в бухгалтерському обліку окремих активів і господарських операцій
- IV Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах.

ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» самостійно визначає свою облікову політику і вибирає форму ведення бухгалтерського обліку з дотриманням принципів, встановлених законодавством.

Складовою частиною організації обліку на досліджуваному підприємстві є перелік документів, що використовується для первинного відображення господарських операцій, а також перелік облікових реєстрів, необхідних для накопичення і систематизації інформації.

Одним із додатків до наказу про облікову політику є Робочий план рахунків.

На досліджуваному підприємстві ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» дотримані усі формальності стосовно організації обліку та формування наказу про облікову політику, хоча належного значення цьому не приділяють враховуючи статус підприємства як мікропідприємства.

Не зважаючи на такий статус на підприємстві застосовується «повна» система бухгалтерського обліку та підприємство перебуває на загальній системі оподаткування. Вибір такого підходу власник підприємства не прокоментував.

Облік операцій на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» автоматизовано. Тривалий час використовувалося програмне забезпечення країни агресора. З 2023 р. на підприємстві використовується BAS Бухгалтерія, яка була придбана в січні цього року.

2.2 Стан первинного обліку дебіторської заборгованості

В обліковому процесі первинний облік – це первинне спостереження і сприйняття факту, вимірювання в натуральному і вартісному вираженні, фіксація в носіях облікової інформації – бухгалтерських документах. Бухгалтерський документ – це письмове підтвердження факту здійснення господарської операції певної форми й змісту. Під обліковим процесом при цьому розуміють сукупну послідовність дій, що забезпечують виявлення, вимірювання, реєстрацію, накопичення, узагальнення, зберігання та передачу інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Одною з перших процедур в обліковому процесі, яка передуює вибору первинних документів, для раціональної організації обліку і правильного їх вибору спочатку визначають облікові номенклатури. Обліковою номенклатурою називають дані, подані у вигляді переліку. Організація облікових номенклатур

первинного обліку дебіторської заборгованості призначена для встановлення переліку господарських операцій, тобто визначає перелік показників, які містять документи, що використовуються при відображенні вищезазначених операцій. На підставі облікових номенклатур первинного обліку визначається склад первинних документів з обліку розрахунків з різними дебіторами.

Перелік деяких облікових номенклатур з первинного обліку дебіторської заборгованості у м наведено у табл.2.6.

Таблиця 2.6

**Перелік облікових номенклатур з обліку дебіторської заборгованості у
ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»**

Перелік показників	Призначення показників	У яких носіях інформації з'являються вперше
Назва замовника, сума, ПДВ, дата здійснення замовлення, найменування послуг, обсяг, ціна, сума	Для обліку дебіторської заборгованості та контролю за своєчасністю погашення	Акт здачі-прийняття робіт (виконання послуг), рахунки, податкова накладна
Дата платежу, банківські реквізити платника, банківські реквізити одержувача коштів, найменування послуг, сума	Обліку надходження грошових коштів та контролю за станом розрахунків	Виписки банку

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

Далі проектуються первинні документи, які будуть забезпечувати відображення відповідних господарських операцій. На підприємстві використовуються первинні документи типових форм які передбачені виробником програмного забезпечення без жодних змін. При цьому дотримані наступні стандартні умови: наявність обов'язкових реквізитів: назва документа; дата і місце складання; назва підприємства; зміст і обсяг господарських операцій, одиниця вимірювання господарської операції; посади осіб, відповідальних за здійснення операції, і правильність її оформлення; – особистий підпис та інші дані, що ідентифікують особу; забезпечення контролю за господарськими операціями; чіткість; компактність; можливість обробки.

При формуванні інформації для розрахунків з дебіторами в частині розрахунків з контрагентами по основній діяльності, тобто із замовниками

послуг з організації транспортно-експедиційного обслуговування використовується ряд документів (табл.2.7)

Таблиця 2.7

Документування дебіторської заборгованості при розрахунках із замовниками послуг у ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

Вид операцій	Первинний документ для відображення стану розрахунків із замовниками	Які документи замовника опрацьовуються
Виникнення заборгованості	Акт здачі-прийняття робіт (виконання послуг); Рахунки;	При організації внутрішніх перевезень накладні; рахунки; товарно-транспортні накладні; залізничні накладні; При організації міжнародних перевезень комерційні документи (рахунки-фактури-invoice); транспортні накладні (CMR – залізнична накладна, коносамент, товарно-транспортна накладна, пакувальні листи); платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ; розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
Погашення заборгованості	Виписки банку	

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

Основним документом при визнанні дебіторської заборгованості при розрахунках із замовниками на досліджуваному підприємстві виступає акт здачі-прийняття робіт (виконаних послуг) в якому вказується перелік наданих послуг по організації транспортно-експедиційних послуг, та їх вартість.

У такому первинному документі, як рахунок зазначається опис послуг, їх вартість та дата оплати. Оригінал надсилається замовнику і має декілька дублікатів.

Крім розрахунків із замовниками на досліджуваному підприємстві мають місце і розрахунки з іншими дебіторами, хоч їх перелік є невеликим (табл. 2.8).

Документування дебіторської заборгованості при розрахунках з іншими дебіторами на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

Вид розрахунків	Первинний документ для відображення стану розрахунків
Розрахунки за виданими авансами	Платіжні інструкції, в яких є посилання на укладений договір
Розрахунки з підзвітними особами	Розпорядження керівника про направлення працівника у відрядження. Список осіб, які мають право отримувати гроші під звіт на господарські потреби, затверджений наказом керівника. Авансовий звіт про витрачені суми та додані виправдовуючі документи: акт закупівлі, акти на списання представницьких витрат у межах передбачених норм з доданням відповідних документів на оплату рахунків ресторанів, кафе, готелів тощо, чеки, квитанції, рахунки магазинів, готелів, залізничні, авіаційні та інші проїзні квитки
Розрахунки за претензіями	Претензії, рішення судових органів (арбітражу), письмові згоди контрагентів на пред'явлені претензії, виписки установ банку на суми, що надійшли в порядку задоволення претензій
Розрахунки з іншими дебіторами	Накладні, рахунки

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

Рух документів на досліджуваному підприємстві виглядає досить спрощено у порівнянні із класичним варіантом документообігу. Це пов'язано перш за все, з розмірами підприємства та варіантом організації обліку (як зазначалось вище, облік вед сам власник підприємства).

Враховуючи ці моменти етапність документування операцій на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» можна представити у наступному вигляді (рис.2.3).

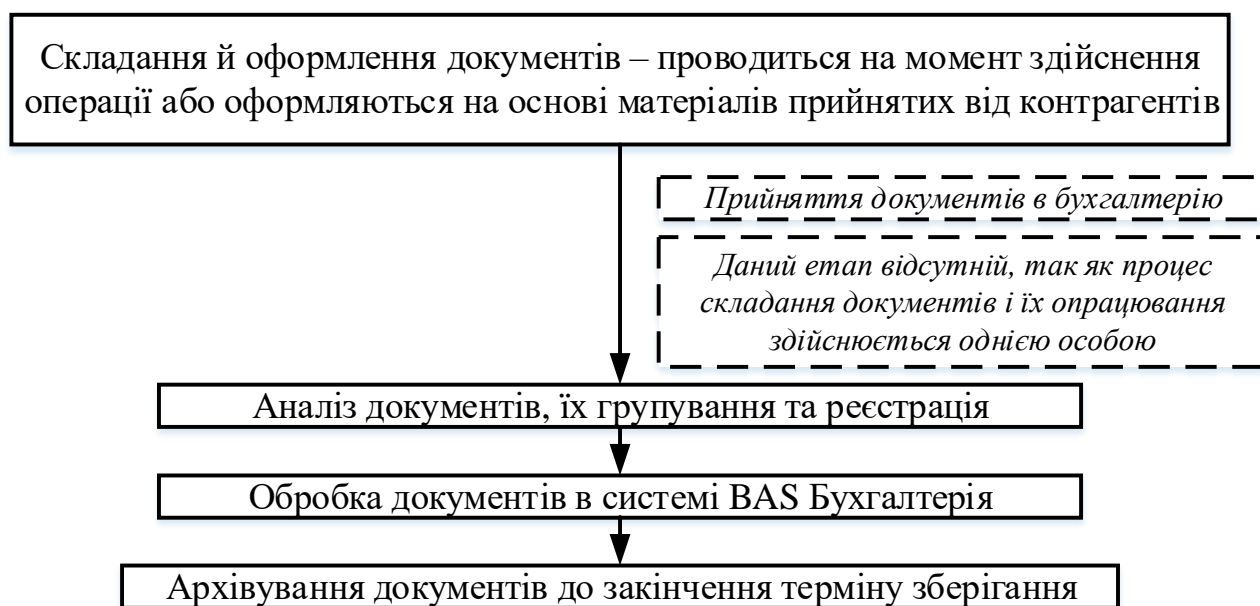

Рис.2.3. Етапи документообігу у ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

Джерело: побудовано автором за матеріалами підприємства

Слід зазначити, що на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» порядок документообороту не регламентований жодним документом. Графік документообороту відсутній, це має вповні логічне пояснення, адже уся облікова робота виконується однією особою, яка суміщає обов'язки як керівника так і бухгалтера та до певної міри і самого виконавця.

Проте, на нашу думку такий підхід хоч і є оправданим, разом з тим наявність графіку документообороту в якому зазначені б були чітко контрольні строки виконання операцій за тими чи іншими документами була б не зайвою, для самоорганізації виконавця облікової роботи.

Таким чином рух інформації в документах про розрахунки за надані послуги має наступний вигляд (рис. 2.4).

	Зміст операції	Замовник	Керівник (власник)	Бухгалтер (власник)	Виконавці	Банк
1	2	3	4	5	6	8
1.1	Оформлення договору				⊕	
1.2	Підпис уповноваженої особи		⊕			
1.3	Укладання договору з клієнтом	⊕			⊕	
1.4	Нарахування заборгованості			⊕		
2.1	Виписка рахунку на оплату наданих послуг			⊕		
2.2	Затвердження рахунку керівником		⊕			
2.3	Підготовка документів до передачі клієнтам				⊕	
2.4	Передача рахунків (актів) клієнтам	⊕				
2.5	Проплата дебіторської заборгованості (платіжна інструкція клієнта)					⊕
2.6	Зарахування коштів на рахунок (надходження виписки банку)			⊕		
2.7	Відображення інформації про оплату в регістрах обліку			⊕		

Рис. 2.4. Схема руху інформації в документах з розрахунків за наданні послуг на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

Джерело: побудовано автором за матеріалами підприємства

Наведемо приклад руху інформації та її відображення в первинних документах та регістрах обліку на прикладі найбільш вагомій ділянці обліку

дебіторської заборгованості на підприємстві, а саме обліку розрахунків з покупцями та замовниками (рис. 2.5.).

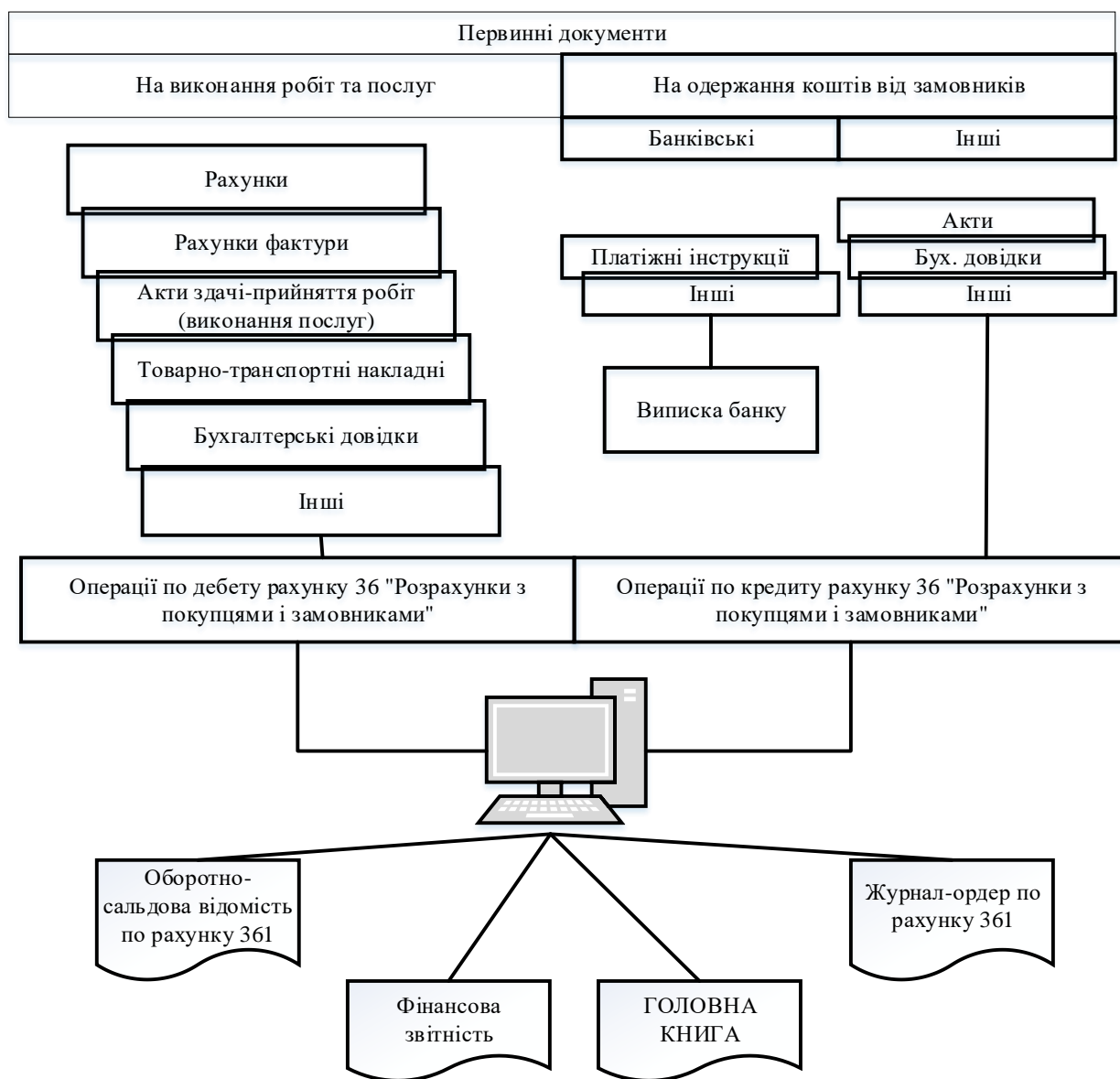

Рис.2.5. Загальна схема взаємозв'язку документів і регістрів бухгалтерського обліку з розрахунків з покупцями і замовниками на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

Джерело: побудовано автором за матеріалами підприємства

Суттєво полегшує облікову роботу на підприємстві використання сучасних інформаційних технологій. Як вже зазначалось з січня 2023 р. на підприємстві використовується система BAS Бухгалтерія, робота в якій є досить зручною і дає

можливість формувати усі необхідні первинні документи так і відповідні аналітичні та синтетичні регістри, при цьому можна використовувати як уже готові типові налаштування так і вносити зміни в будову цих документів враховуючи особливості діяльності підприємства.

На сьогоднішній день, враховуючи той факт що на підприємстві проводяться загалом типові операції та в незначній кількості, потреби в додаткових налаштуваннях не виникало і використовується базова конфігурація.

Отож усі документи по розрахунках із замовниками можемо поділити на дві групи. Перша – це документи, що засвідчують виникнення дебіторської заборгованості внаслідок виконання замовлених робіт з організації транспортно-експедиційного обслуговування, основним з яких виступає акти здачі-приймання робіт (виконання послуг) та рахунки. Друга – це документи, що засвідчують факт погашення дебіторської заборгованості замовниками, і тут основними документами є розрахункові документи (платіжна інструкція) та виписки банку.

Перша група документів формується на підприємстві в системі BAS Бухгалтерія і інформація одразу потрапляє в базу даних для подальшої обробки і не потребує додаткового введення чи опрацювання.

Друга група документів має зовнішнє походження, а тому інформація з них потребує додаткового опрацювання та введення в систему BAS Бухгалтерія для подальшого опрацювання.

В кінці місяця формуються та виводяться на друк для подальшого зберігання облікові регістри, такі як Оборотно-сальдова відомість по рахунку, журнал-ордер по рахунку та листи Головної книги. По завершенню звітнього періоду формується та виводиться на друк фінансова звітність підприємства.

2.3. Стан синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості та шляхи його вдосконалення

Синтетичний облік – узагальнене віддзеркалення в грошовому вимірі економічно однорідних господарських засобів, їх джерел і господарських процесів. Синтетичний облік служить для здобуття сумарних відомостей про господарсько–фінансову діяльність підприємств. Він має важливе значення: дає можливість перевіряти взаємозв'язок всіх господарських операцій і шляхом звірки синтетичного і аналітичного обліку контролювати повноту і правильність їх віддзеркалення в обліку. Матеріали синтетичного обліку, як зведеного обліку, використовуються для складання і перевірки звітності.

Аналітичний облік – система бухгалтерських записів, що дає детальні відомості про рух господарських засобів; призначається для оперативного керівництва господарством і складання звітності; будується по кожному синтетичному рахунку окремо. На відмінність від синтетичного обліку, аналітичний облік ведеться не лише у вартісних, але і в натуральних показниках, а також містить довідкові дані.

Правильно організований аналітичний облік є важливою передумовою раціональної організації бухгалтерського обліку.

Говорячи про облік дебіторської заборгованості перш за все слід зазначити, що згідно з НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» «дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума» [38].

Протягом періоду від моменту надання послуги (складання акту здачі-приймання робіт (виконання послуг)) до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості.

«Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення

платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/ або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.» [38].

У балансі поточна дебіторська заборгованість поділяється на заборгованість покупців і замовників та іншу поточну дебіторську заборгованість.

Покупці – це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги).

Замовники – це учасники договору, на підставі замовлення яких виготовляється конкретна продукція, надаються послуги, виконуються роботи іншим учасником договору.

Порядок і форми розрахунків між постачальником і покупцем визначаються у господарських договорах. Бухгалтер повинен звернути увагу на відповідальність істотних умов договору вимогам чинного законодавства.

Господарський договір є найбільш розповсюдженою і важливою підставою виникнення заборгованості, основною формою реалізації товарно-грошових відносин в ринковій економіці. Отже, обов'язковою умовою укладання договорів має бути максимально точне відображення зобов'язань обох сторін.

Договірний процес є досить складним і складається з ряду стадій:

- планування;
- укладання договору;
- виконання договору;

- контроль і аналіз виконання договору.

Для кожної із стадій договірної процедури мають бути визначені конкретні виконавці та їх повноваження і процедури узгодження.

Для відображення операцій з дебіторською заборгованістю передбачено цілу низку рахунків (табл.2.9).

Таблиця 2.9

**Використання рахунків для обліку дебіторської заборгованості
на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»**

Синтетичний рахунок		Субрахунки	Використання в робочому плані рахунків підприємства
18	Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи	181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»	Відсутній об'єкт обліку
		182 «Довгострокові векселі одержані»	Відсутній об'єкт обліку
		183 «Інша дебіторська заборгованість»	Відсутній об'єкт обліку
		184 «Інші необоротні активи»	Відсутній об'єкт обліку
36	Розрахунки з покупцями та замовниками	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	Застосовується без відкриття субрахунку
		362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	Відсутній об'єкт обліку
		363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»	Відсутній об'єкт обліку
		364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням»	Відсутній об'єкт обліку
37	Розрахунки з різними дебіторами	371 «Розрахунки за виданими авансами»	Не використовується
		372 «Розрахунки з підзвітними особами»	Використовується
		373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	Відсутній об'єкт обліку
		374 «Розрахунки за претензіями»	Використання можливе
		375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»	Використання можливе
		376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок»	Відсутній об'єкт обліку
		377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	Використовується
		378 «Розрахунки з державними цільовими фондами»	Відсутній об'єкт обліку
		379 «Розрахунки за операціями з деривативами»	Відсутній об'єкт обліку
38	Резерв сумнівних боргів		Не використовується

Джерело: складено автором за матеріалами [43, 23] та матеріалами підприємства

Усі рахунки: 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами» (за виключенням рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів») є основними, активними по відношенню до балансу. За дебетом відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом - її погашення чи списання. Сальдо виступає дебетовим та показує відповідну дебіторську заборгованість на відповідну звітну дату.

Рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» виступає в ролі регулюючого, пасивного, контр-активного рахунку до основного рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». На ньому ведеться облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення.

За кредитом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом - списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів.

Як видно даних таблиці 2.9 на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» використовується лише невелика кількість із можливих рахунків та субрахунків для них, які передбачені для відображення дебіторської заборгованості планом рахунків та інструкцією до нього.

Так зовсім не використовується рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» з причини відсутності об'єкту обліку.

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», по якому логічно проходить основна маса операцій пов'язаних з нарахуванням і погашенням дебіторської заборгованості застосовується без виділення субрахунків, так як об'єкти обліку мають місце лише за одним (першим) субрахунком 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями», зважаючи на те, що замовниками послуг у нього з організації транспортно-експедиційного обслуговування виступають виключно вітчизняні контрагенти.

Досить строкатим в плані різноманітності операцій виступає рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами», за яким можливе використання аж дев'ятьох субрахунків першого порядку. При цьому на досліджуваному підприємстві реально використовується лише два: 372 «Розрахунки з підзвітними особами» для відображення операцій за розрахунками з підзвітними особами (в основному проводяться операції по відшкодуванням витрат на відрядження) та 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (при розрахунках по операціях не пов'язаних з наданням послуг по основному виду діяльності).

Потенційно можуть (мали місце у використанні в період, що передував досліджуваному) використовуватися 374 «Розрахунки за претензіями» та 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків».

В порушення методології обліку на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» не використовують субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами», хоча операції по розрахунках за виданими авансами мають місце в практиці діяльності підприємства. Такі операції відображають на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», перетворюючи його з пасивного рахунку в активно-пасивний. Такий підхід є не критичним, проте не бажаним.

За прийнятою на підприємстві обліковою політикою не передбачено створення резерву сумнівних боргів (і як наслідок невикористання рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» за відсутності об'єкту обліку) і мотивується це тим, що обсяги дебіторської заборгованості незначні, а суми які були списані в минулому як безнадійні взагалі були мізерними. Проте такий підхід вважаємо недостатньо обґрунтованим.

Розглянемо порядок відображення операцій з виникнення та погашення дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві в двох ракурсах: дебіторська заборгованість яка виникла в результаті провадження основної діяльності (розрахунки за надані послуги з організації транспортно-експедиційного обслуговування) – розрахунки із замовниками та розрахунки за іншими операціями з дебіторами.

Розглядаючи розрахунки із замовниками послуг слід зазначити, що аналітичний облік розрахунків з ними ведеться за кожним контрагентом та за кожним виставленим до сплати рахунком.

Звернемо тепер увагу на порядок відображення стану розрахунків з покупцями і замовниками на рахунках бухгалтерського обліку.

При цьому розглянемо дві типи для досліджуваного підприємства ситуації: розрахунки за умови отримання попереднього авансу та розрахунки на умовах послідувочої оплати.

Розглядаючи кореспонденцію рахунків, якою оформляють розрахунки з покупцями і замовниками порівнюємо її з типовою.

Розглядаючи кореспонденцію рахунків, якою оформляють розрахунки з покупцями і замовниками порівнюємо її з типовою.

Кореспонденція рахунків має наступний вигляд (табл.2.10).

Таблиця 2.10

**Відображення операцій по розрахунках з покупцями
(окремі операції за лютий місяць 2023 р.)**

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	4	5
На умовах отримання попереднього авансу						
1	Одержано аванс від замовників	1442,47	311 Поточні рахунки в національній валюті	681 Розрахунки за одержаними авансами	31 Рахунки в банках	36 Розрахунки з покупцями і замовниками
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	240,41	643 Податкові зобов'язання	641 Розрахунки за податками	643 Податкові зобов'язання	641 Розрахунки за податками
3	Визнано доходи по завершенню проведених робіт одночасно із визнанням дебіторської заборгованості	1442,47	361 Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками	703 Доходи від реалізації робіт, послуг	36 Розрахунки з покупцями і замовниками	70 Доходи від реалізації
4	Списання авансу	1442,47	681 Розрахунки за одержаними авансами	361 Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками	-	-

1	2	3	4	5	4	5
5	Закрито податкові розрахунки з ПДВ	240,41	703 Доходи від реалізації робіт, послуг	643 Податкові зобов'язання	70 Доходи від реалізації	643 Податкові зобов'язання
На умовах відстрочки платежу						
1	Визнано доходи одночасно із визнанням дебіторської заборгованості	10337,1	361 Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками	703 Доходи від реалізації робіт, послуг	36 Розрахунки з покупцями і замовниками	70 Доходи від реалізації
2	Списано суму ПДВ на доход	1722,844	703 Доходи від реалізації робіт, послуг	641 Розрахунки за податками	70 Доходи від реалізації	641 Розрахунки за податками
3	Одержано оплату під замовників	10337,1	311 Поточні рахунки в національній валюті	681 Розрахунки за авансами одержаними	31 Рахунки в банках	681 Розрахунки за авансами одержаними

Джерело: складено автором за матеріалами [43, 23] та матеріалами підприємства

Як видно з даних наведених у таблиці 2.10 даних на досліджуваному підприємстві складена кореспонденція рахунків з відображення дебіторської заборгованості по розрахунках із замовниками загалом відповідає типовій.

При цьому впадає у вічі невикористання підприємством цілого ряду субрахунків, а також методично невірне відображення отриманих авансів, про що вже наголошувалося вище.

Доречно також відмітити і про той факт (підприємство є платником ПДВ, так як це дозволяє залучити більше зацікавлених клієнтів), що дотримуючись вимог чинного податкового законодавства підприємство в момент отримання авансу (перша подія проведення операції) визнає податкові зобов'язання дебетуючи рахунок 643 «Податкові зобов'язання» та кредитує рахунок 641 «Розрахунки за податками». Коли ж визнається факт здійснення операції з реалізації рахунок 643 «Податкові зобов'язання» закривається в кореспонденції з дебетом рахунку 70 «Доходи від реалізації».

Щодо так званої позареалізаційної дебіторської заборгованості, то на досліджуваному підприємстві до неї можна віднести заборгованість по розрахунках з підзвітними особами, по розрахунках з іншими дебіторами.

Операції з відображення в обліку розрахунків з підзвітними особами є фактично повсякденними для бухгалтерів підприємств усіх форм власності і видів діяльності.

Щодо досліджуваного підприємства, зважаючи на те, що значну частину організаційної роботи проводить сам власник, часто опускається цілий ряд операцій, які підпадають під категорію розрахунків з підзвітними особами, а відтак не знаходять свого відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку.

Зазначимо, що підзвітна особа – це довірена особа підприємства, якій підприємство надало такий статус (статус (лат. status) - правове становище, стан).

Виконання обов'язків підзвітної особи передбачає здійснення таких операцій:

- отримання завдання;
- отримання грошового аванс;
- скерування на інше (інші) підприємство для виконання завдання;
- оформлення документів на отримання цінностей, послуг, робіт і їх оплату;
- передача цінностей підприємству;
- звітування за проведені операції.

Слід відмітити, що у відрядження може бути відправлена фізична особа, з якою відносини підприємства регулюються трудовим договором (угодою, контрактом) на постійній основі або як зі сумісником.

У бухгалтерському обліку можливе формування заборгованості як підзвітної особи, так і підприємства перед такою особою.

Н досліджуваному підприємстві ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» статус підзвітної особи входить до посадових обов'язків співробітників та поєднується з матеріальною відповідальністю.

При цьому мають місце наступні операції (табл.2.11).

Послідовність операцій із розрахунків з підзвітною особою на ТОВ

«ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

№ з/п	Операції	Основні первинні документи	Особливості проведення операцій на підприємстві
1	2	3	4
1	Отримання завдання підзвітною особою	Затвердження списку осіб, які одержують готівкові кошти на господарські потреби. Оформлення відносин працівника з підприємством, наказ про оформлення розрахунків з підзвітними особами. Усне або письмове розпорядження, наказ про службове відрядження. Оформлення, при необхідності, довіреності підприємства. Затвердження розрахунку суми необхідних грошових коштів для виконання завдання.	Список осіб відсутній. Відрядження оформляється наказом.
2	Отримання авансу	Витратний касовий ордер з вказівкою мети витрачання коштів або платіжна відомість. Реєстрація в журналі контролю підзвітних сум	Отримання авансу не практикується
3	Скерування працівника на інше підприємство	Придбання проїзних документів, оформлення документів на перевезення багажу або іншого вантажу та інших документів	В загальноприйнятому порядку
4	Оформлення документів на отримані ТМЦ	Оформлення квитанцій, касового чека, акта закупівлі, товарного чека, накладної на відпускання ТМЦ, акта купівлі-продажу, акта виконаних робіт, товаротранспортної накладної, податкової накладної. Виконання передбачених завданням дій на іншому/інших підприємствах.	В загальноприйнятому порядку
5	Повернення працівника з відрядження. Передача ТМЦ	Придбання проїзних документів, оформлення документів на провезення багажу або іншого вантажу й інших документів, необхідних для проїзду від місця відрядження до місця постійної роботи відрядженого працівника. Акт приймання, прибутковий ордер, авансовий звіт і передача з ними всіх супровідних документів, що підтверджують витрати, в бухгалтерію і/або на склад	В загальноприйнятому порядку

1	2	3	4
6	Складання звіту	Звіт про виконану роботу у відрядженні. Затвердження і відображення по кредиту субрахунка 372 "Розрахунки з підзвітними особами" авансового звіту підзвітної особи. Повний розрахунок з підзвітною особою з авансового звіту і в зв'язку з цим оформлення прибуткового (на повернення невикористаних грошових коштів) або витратного (на покриття зробленої і визнаної перевитрати грошових коштів підзвітною особою) касового ордера. Відображення здійснених операцій бухгалтерськими проведеннями	Складається авансовий звіт. За результатами розрахунку суми витрат відповідна сума зараховується на картковий рахунок працівника в установі банку

Джерело: складено автором за матеріалами [24] та матеріалами підприємства

На досліджуваному підприємстві розрахунки з підзвітними особами проявляються у двох формах:

- закупівля за готівку матеріальних цінностей - авансовий звіт складає особа в день придбання таких матеріалів
- відрядження, які здійснюються лише на території України.

Закупівля матеріальних цінностей у такий спосіб здійснюється досить рідко і це, як правило, закупівля канцелярського приладдя та паперу, а також можлива оплата послуг по обслуговуванню офісної техніки.

Щодо відряджень, то вони здійснюються лише в межах України. В аналізованому періоді відрядження надавалися лише керівнику підприємства до м. Київ терміном більше одного дня, службові поїздки, які передбачають повернення в той же день – на підприємстві службовим відрядженням не оформляються.

В аналізованому періоді в авансових звітів по відрядженнях мали місце такі витрати: вартість проїзних документів; вартість проживання в готелі; добові.

Доречно зазначити, що сума добових витрат працівників, які не оподатковуються ПДФО, встановлено пп. 170.9.1 ПКУ. Так: у межах території України - не більше ніж 0,1 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої

законом на 1 січня податкового (звітного) року, в розрахунку за кожен календарний день такого відрядження [45]. Обто, в 2023 р. сума добових складає 670 грн., які і виплачуються на підприємстві.

Таким чином кореспонденцію рахунків з обліку розрахунків з підзвітними особами на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» можна представити в наступному узагальненому вигляді (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Відображення операцій з розрахунків з підзвітними особами
(окремі операції за лютий місяць 2023 р.)**

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	Придбано папір	858,00	20 «Виробничі запаси»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	92 «Адміністративні витрати»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
2	Сплачено за заправку картриджу	180,00	92 «Адміністративні витрати»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	92 «Адміністративні витрати»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
3	Понесено витрати на відрядження	3840,00	92 «Адміністративні витрати»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	92 «Адміністративні витрати»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
4	Компенсовано витрати за авансовим звітом	3840,00	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	30 «Готівка»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	31 «Рахунки в банку»

Джерело: складено автором за матеріалами [43, 23] та матеріалами підприємства

Як видно з даних таблиці 2.12 кореспонденція рахунків з відображення розрахунків з підзвітними особами, яка має місце на підприємстві повністю відповідає типовій.

На досліджуваному підприємстві мають місце і інші різні за своїм економічним змістом розрахунки з юридичними та фізичними особами. До категорії дебіторів, які відносяться до інших на досліджуваному підприємстві відносять усіх які не пов'язані з операціями з надання послуг з організації транспортно-експедиційного обслуговування.

Зокрема на підприємстві періодично проводяться операції пов'язані з оптовою реалізацією сільськогосподарської продукції. Такі операції

здійснюються виключно на умовах попередньої оплати і за своєю схемою дуже схожі з порядком відображення операцій по розрахунках з покупцями і замовниками (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Відображення операцій по розрахунках з іншими дебіторами
(окремі операції за вересень місяць 2023 р.)**

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	4	5
1	Одержано аванс від замовників	18750,00	311 Поточні рахунки в національній валюті	377 Розрахунки з іншими дебіторами	31 Рахунки в банках	377 Розрахунки з іншими дебіторами
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	3125,00	643 Податкові зобов'язання	641 Розрахунки за податками	643 Податкові зобов'язання	641 Розрахунки за податками
3	Визнано доходи по завершенню проведених робіт одночасно із визнанням дебіторської заборгованості	18750,00	377 Розрахунки з іншими дебіторами	703 Доходи від реалізації робіт, послуг	377 Розрахунки з іншими дебіторами	70 Доходи від реалізації
4	Списання авансу	18750,00	681 Розрахунки за одержаними авансами	377 Розрахунки з іншими дебіторами	-	-
5	Закрито податкові розрахунки з ПДВ	3125,00	703 Доходи від реалізації робіт, послуг	643 Податкові зобов'язання	70 Доходи від реалізації	643 Податкові зобов'язання

Джерело: складено автором за матеріалами [43, 23] та матеріалами підприємства

Як бачимо з даних наведених в таблиці прослідковується методологічна помилка у відображенні отриманих авансів, аналогічна як і при розрахунках за надані послуги від основної діяльності, які відображені по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» (див.табл.2.10).

Вивчивши порядок відображення в обліку операцій по відображенню нарахування та погашення дебіторської заборгованості в ТОВ

«ЗАХІДАГРОСЕРВІС» і провівши китичний аналіз цього порядку можна запропонувати ряд пропозицій щодо його покращення (табл.2.14).

Таблиця 2.14

Виявлені недоліки в порядку обліку дебіторської заборгованості та пропонувані шляхи їх подолання

№ з/п	Зміст виявленого недоліку	Можливі шляхи подолання	Можливі терміни виконання
1	Облік отриманих авансів за надані послуги відображається безпосередньо на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями а замовниками»	Внести зміни до наказу про облікову політику та запровадити в практику відповідно рекомендованої методології нормативними документами відображення сум отриманих авансів на рахунку 681 «Розрахунки за одержаними авансами»	З початком нового календарного року
2	Облік заборгованості за реалізовані товари відображається на рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	Внести зміни до наказу про облікову політику та запровадити в практику відповідно рекомендованої методології нормативними документами відображення сум по таких операціях на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»	З початком нового календарного року
3	Відображення дебіторської заборгованості за номінальною вартістю без створення резерву сумнівних боргів	Внести зміни до наказу про облікову політику та запровадити нарахування резерву сумнівних боргів з використанням рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». Відобразити дебіторську заборгованість за надані послуги за чистою вартістю	З початком нового календарного року
4	Не застосування в практиці видачі авансів підзвітним особам, а лише компенсація понесених витрат на зарплатні карти	Відкрити в банку окремий рахунок для резервування коштів, які можуть бути видані в підзвіт, та оформлення корпоративної карти для здійснення відповідних платежів	Із відкриттям рахунку в банку та отриманням відповідної корпоративної картки в банку

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

Так в частині обліку розрахунків із замовниками були виявлені проблемні ділянки:

1. Порядок відображення отриманих авансів за послуги;

2. Відображення розрахунків за реалізовані товари через рахунок 377
Розрахунки з іншими дебіторами

3. Не врахування сумнівних боргів.

Перше зауваження має під собою методичне підґрунтя і може бути виправленим без особливих зусиль, але дотримуючись принципу постійності в обліку, дані зміни в методику відображення таких операцій вважаємо за доцільне запроваджувати з початком нового звітного року.

При цьому комплекс бухгалтерських проведення (з врахуванням діючого робочого плану рахунків) матиме вигляд:

1. Одержано передоплату від замовників за замовлені послуги

Дебет 31 Рахунки в банках

Кредит 681 Розрахунки за одержаними авансами

2. Списано суму отриманого авансу в погашення дебіторської заборгованості після виконання замовлення

Дебет 681 Розрахунки за одержаними авансами

Кредит 36 Розрахунки з покупцями і замовниками

По другому проблемному пункту – усунення недоліку взагалі не потребує додаткових зусиль, адже зміни будуть стосуватися лише заміни в існуючій системі кореспонденції рахунків рахунку 377 Розрахунки з різними дебіторами на рахунок 36 Розрахунки з покупцями і замовниками.

Що ж до резерву сумнівних боргів то так як підприємство за класифікацією суб'єктів господарювання належить до мікропідприємств воно може його і не створювати, однак для кращого управління дебіторською заборгованістю вважаємо що його нарахування буде аж ніяк не зайвим, тим більше в сучасних умовах господарювання з високою ймовірністю форс мажорних обставин через воєнний стан в якому перебуває країна.

Зважаючи на малі обороти підприємства та не таке широке коло замовників, резерв сумнівних боргів можна створювати з використанням методу абсолютної суми сумнівної заборгованості.

За цим методом резерв визначається за таким алгоритмом:

- бухгалтер здійснює вибірку по всій грошовій дебіторській заборгованості на дату балансу, що відповідає умовам п. 7 НП(С)БО 10;

- здійснює аналіз по кожному конкретному дебітору й відбирає сумнівних.

Серед ознак сумнівності можуть бути: прострочення заборгованості, неналежний фінансовий стан дебітора, порушення проти нього справи про банкрутство, наявність нього податкового боргу й податкової застави тощо. Конкретні ознаки, наприклад граничний термін прострочення (30/60/90 днів тощо) можна визначити у наказі про облікову політику;

- визначається заборгованість, яка підпадає під критерій сумнівності й підсумовується. Це і буде резерв сумнівних боргів на дату балансу;

- у майбутньому, якщо заборгованість стає безнадійною, то вона списується саме за рахунок даного резерву. Не можна списувати за рахунок такого резерву заборгованість від інших дебіторів. Якщо ж дебітор погашає таку заборгованість, то тоді треба відкоригувати резерв сумнівних боргів у бік зменшення.

Це найпростіший і один з найнадійніших методів. Слід зазначити, що дізнатися про своїх дебіторів допомагають: сервіс ДПС, «Expertus: Головбух», YouControl та ряд інших[41].

Щодо можливого вдосконалення операцій з дебіторською заборгованістю в розрахунках з підзвітними особами то важливим недоліком, на наш погляд є неоперативність проведення таких операцій та розрахунки з підзвітними особами на умовах постфактум, тобто повернення витрат.

Такий недолік може бути успішно усунутий шляхом запровадження використання корпоративної банківської платіжної картки, як одного з різновидів платіжного засобу безготівкової форми оплати розрахунків.

Згідно Закону України «Про платіжні послуги» такі картки є спеціальним платіжним засобом у вигляді пластикової або іншого виду картки, який використовується для:

- оплати за товари і послуги;
- перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб;

- одержання готівки в касах банків, у торговців і в банкоматах;
- інших розрахункових операцій за договором між банком і клієнтом [48].

Для того щоб користуватися корпоративними банківськими платіжними картками, підприємство має відкрити в банку поточний картрахунок. Потім банк видає корпоративні банківські платіжні картки на ім'я довіреної особи підприємства. Таким чином, клієнт банку і власник картрахунку, а держатель корпоративної банківської платіжної картки – довірена особа (працівник), уповноважена керівництвом проводити розрахунки від імені підприємства.

Дані платіжні картки використовуються у відрядженні по Україні для отримання готівки в гривні на території України та розрахунків у безготівковій формі, що пов'язані з оплатою витрат на відрядження.

Таку карту слід обліковувати на позабалансовому рахунку 08 «Бланки суворої звітності» за фактичною вартістю емісії.

Так як на досліджуваному підприємстві відсутня каса, а облік ведеться керівником (одночасно і власником) то в такому випадку картку доречно зберігати в сейфі керівника (власника), а її видачу слід відмічати в окремому журналі, де фіксувати дату видачі та повернення і відповідно залишок на картці на зазначені дати.

Щодо відображення інформації по руху коштів на зазначеній то слід наголосити на тому що при видачі корпоративної банківської картки підзвітній особі, кошти будуть видані їй під звіт тільки лише після їх списання з картрахунку підприємства. Отже, в момент передачі корпоративної банківської картки заборгованості не виникає. А виходить, і строки подання звіту про використання коштів наданих під звіт працівником, до якого він зобов'язаний додати підтверджуючі документи починають вважати лише з дня зняття грошей з карткового рахунку.

Використання даних рекомендацій, на нашу думку значно покращить ситуацію з обліком дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві.

РОЗДІЛ 3

КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Аналіз дебіторської заборгованості та шляхи її оптимізації

Наявність поточної дебіторської заборгованості характеризує стан розрахункової дисципліни і серйозно впливає на стійкість фінансового стану підприємства.

До нестабільності фінансового стану підприємства, зростання дебіторської заборгованості призводить недоотримання договірної та фінансової дисципліни. У цьому зв'язку до завдань аналізу включаються виявлення розмірів і динаміки невиправданої заборгованості та причини її виникнення або зростання.

Аналіз поточної дебіторської заборгованості проводиться на основі загальної оцінки динаміки її обсягу в цілому і в розрізі окремих статей. При цьому зауважимо, що інформації, яка представлена в звіті мікропідприємства для досить глибокого аналізу дебіторської заборгованості недостатньо, а тому в процесі роботи, було здійснено ряд вибірок з даних облікових документів.

Перш за все звернемо увагу на динаміку дебіторської заборгованості ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» (рис.3.1).

При цьому слід наголосити, що на балансі підприємства числиться лише поточна дебіторська заборгованість. Що стосується довгострокової дебіторської заборгованості то вона не виникала впродовж усього періоду діяльності підприємства.

Як видно з даних рис.3.1 поточна дебіторська заборгованість в аналізованому періоді має стійку тенденцію до зменшення. Так в 2020 р. загальна сума поточної дебіторської заборгованості складала 1975,5 тис.грн. за два роки її розмір зменшився на 1277,7 тис.грн. і складає на кінець 2022 р. лише 697,8 тис.грн. При цьому прослідковується практично прямолінійна динаміка змін.

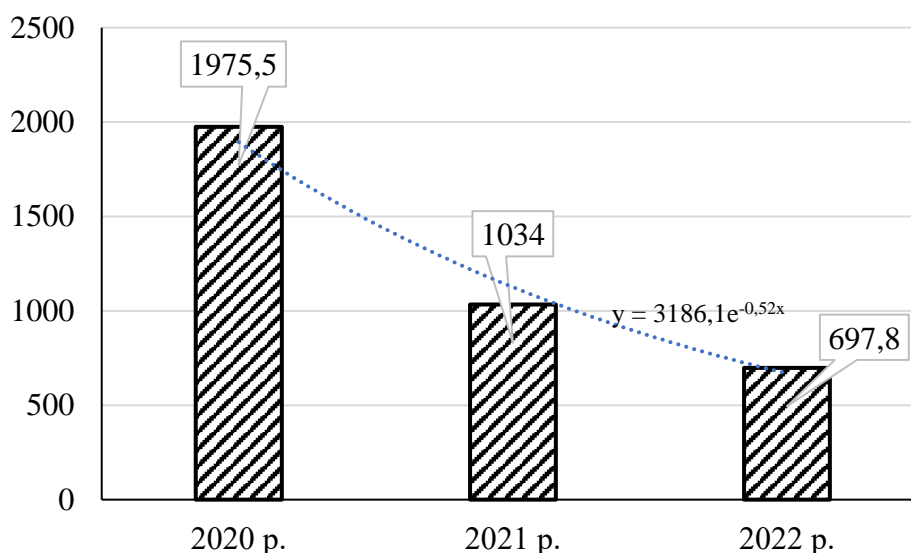

Рис.3.1. Динаміка поточної дебіторської заборгованості ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС», тис.грн.

Джерело: побудовано автором за матеріалами підприємства

Здійснимо оцінку показників стану дебіторської заборгованості, які наведені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Аналіз показників стану дебіторської заборгованості ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, +/-
Питома вага поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах підприємства, %	84,6	76,7	83,9	-0,7
Темп змін поточної дебіторської заборгованості підприємства, %	X	-47,7	-32,5	X
Темп змін виручки від реалізації, %	X	-29,0	-30,8	X
Частка сумнівної дебіторської заборгованості, %	9,7	10,5	5,6	-4,1
Період погашення дебіторської заборгованості, днів	79	58	57	-22

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

Поточна заборгованість ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в складі оборотних активів у 2020 р. складала 84,6 % і цей показник в незначній мірі коливається впродовж усього аналізованого періоду, так на кінець 2022 р. ця частка складала

83,9 % практично перебуваючи на однаковому рівні з базисним роком, а відхилення в бік зменшення склало лише 0,7 відсоткових пункти.

В аналізованому періоді спостерігається стрімке зниження виручки від реалізації послуг. Так у 2021 р. темп змін виручки склав -29 %, а в 2022 р. він сягнув – 30,8 %, на цьому фоні спостерігаємо аналогічну поведінку і темпів змін дебіторської заборгованості, при цьому зміни ще більш кардинальні. В 2021 р. маємо зниження дебіторської заборгованості на 47,7 %, а в 2022 р. даний показник дещо уповільнився і склав 32,5 відсотків.

Таке співвідношення показників загалом може свідчити загалом про нормальний стан в розрахунках з дебіторами і сприяє поповненню грошових коштів та позитивно впливає на платоспроможність та ліквідність.

Можемо спостерігати не лише зниження рівня дебіторської заборгованості, а і поліпшення її якості, про що свідчить про високу її ліквідність, так має місце досить суттєве зменшення частки сумнівної заборгованості, а саме на 4,1 відсоткових пункти, в результаті чого даний показник на кінець 2022 р. досягнув значення в 5,6 відсотки.

Період погашення дебіторської заборгованості в аналізованому періоді зменшується з 79 днів в 2020 р. до 57 днів в 2022 р. (зменшення склало 22 дні), а це в свою чергу знижує ризик її непогашення. Проте слід наголосити, що даний показник виходить за рамки рекомендованого значення для підприємств з аналогічним видом діяльності, адже він повинен складати не більше 30 днів, таким чином має місце його перевищення майже в двічі, що є негативним моментом.

Поточна дебіторська заборгованість на досліджуваному підприємстві є далеко неоднорідною. На другому етапі аналізу вивчимо склад дебіторської заборгованості за окремими її видами. Побудуємо таблицю складу та динаміки дебіторської заборгованості. На її основі визначимо частку кожного виду дебіторської заборгованості у загальному її обсязі та дослідимо динаміку зміни кожного її виду (табл. 3.2, рис.3.2).

**Склад та структура поточної дебіторської заборгованості
ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»**

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. від 2020 р., +/-	
	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%
Дебіторська заборгованість за надані послуги	1832,4	92,8	856,2	82,8	518,5	74,3	-1313,9	- 18,5
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	20,7	1,0	19,8	1,9	18,3	2,6	-2,4	1,6
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	5,8	0,3	6,2	0,6	4,9	0,7	-0,9	0,4
Інша поточна дебіторська заборгованість	116,6	5,9	151,8	14,7	156,1	22,4	39,5	16,5
ВСЬОГО	1975,5	100,0	1034,0	100,0	697,8	100,0	-1277,7	0,0

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

Вивчаючи склад дебіторської заборгованості зазначим, що поведінка окремих її статей в принципі аналогічна динаміці поточної дебіторської заборгованості загалом по підприємству і має тенденцію до скорочення. Виключення складає лише її розмір по статті «Інша дебіторська заборгованість», де спостерігається незначне зростання в 2022 р. у порівнянні з 2020 р. (на 39,5 тис.грн.).

Найбільш суттєві зміни спостерігаються в динаміці дебіторської заборгованості за надані послуги. В 2022 р. її розмір складав 518,5 тис. грн., проти 1832,4 тис.грн. в базисному 2020 р., тобто зменшення склало 1313,9 тис.грн., що свідчить, в тому числі, і про покращення платіжної дисципліни серед замовників послуг, а також і про обережну політику підприємства в сфері розрахунків, а саме збільшення частки операцій на умовах попередньої оплати.

Щодо структури, то при збереженні загальної тенденції в динаміці спостерігається збільшення частки «Іншої дебіторської заборгованості» за рахунок «Дебіторської заборгованості за надані послуги»).

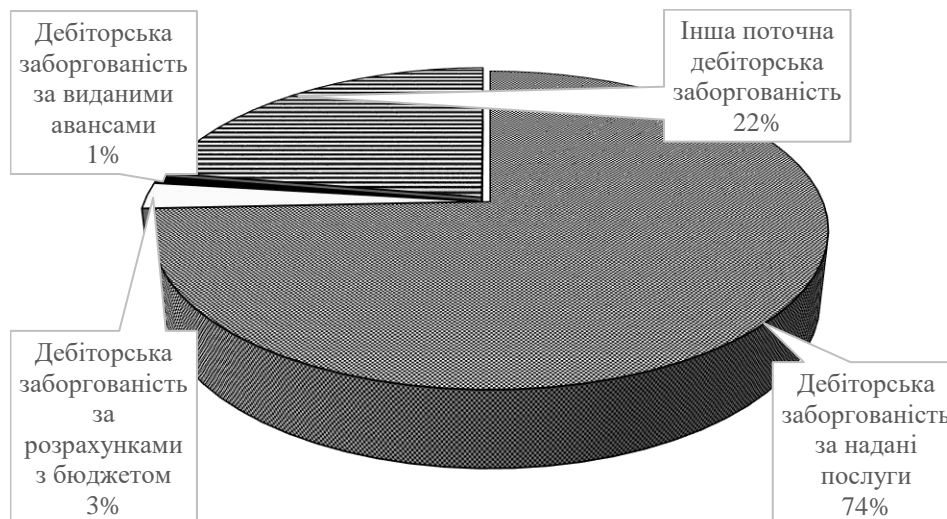

Рис.3.2. Структура поточної дебіторської заборгованості ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» в 2022 р.

Джерело: побудовано автором за матеріалами підприємства

Загалом же, за даними 2020 р. найбільшу питому вагу в поточній дебіторській заборгованості займає дебіторська заборгованість за надані послуги – 74 % (проти 92,8 % в 2020 р.), та інша дебіторська заборгованість – 22 % (проти 5,9 % в 2020 р.).

Незначну частку займає в 2022 р. дебіторська заборгованість по розрахунках з бюджетом – 3 % та заборгованість по виданим авансам – 1 відсоток, при цьому обидві мають тенденцію до зниження як їх розміру, так і їх питомої ваги в загальній сумі поточної дебіторської заборгованості.

Важливе значення для контролю за дебіторською заборгованістю та для організації роботи з управління нею має аналіз її за строками непогашення (табл.3.3).

З проведеного аналізу можна відмітити, що на фоні значного зменшення дебіторської заборгованості в принципі ідентичною є і поведінка її окремих складових в розрізі строків непогашення.

Проаналізувавши дані таблиці 3.3 можемо зробити висновок про те, що дебіторська заборгованість за надані послуги до 3-х місяців найбільша в 2020 р.

і складала 1191,2 тис.грн., в 2021 р. та 2022 р. спостерігається її поетапне зменшення відповідно на 560,6 тис.грн. та 188,8 тис.грн. відповідно.

Таблиця 3.3

Склад та структура поточної дебіторської заборгованості за строками непогашення на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%	сума, тис.грн.	%
Разом поточна дебіторська заборгованість	1975,5	100,0	1034,0	100,0	697,8	100,0
в т.ч. до 3-х місяців	1325,4	67,1	780,6	75,5	534,9	76,7
від 3 до 6 місяців	615,1	31,1	202,9	19,6	136,5	19,6
від 6 до 12 місяців	35,0	1,8	50,5	4,9	26,4	3,8
Дебіторська заборгованість за надані послуги	1832,4	100,0	856,2	100,0	518,5	100,0
в т.ч. до 3-х місяців	1191,2	65,0	630,6	73,7	441,8	85,2
від 3 до 6 місяців	606,2	33,1	187,2	21,9	50,3	9,7
від 6 до 12 місяців	35,0	1,9	38,4	4,5	26,4	5,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	116,6	100,0	151,8	100,0	156,1	100,0
в т.ч. до 3-х місяців	107,7	92,4	124,0	81,7	69,9	44,8
від 3 до 6 місяців	8,9	7,6	15,7	10,3	86,2	55,2
від 6 до 12 місяців	0,0	0,0	12,1	8,0	0,0	0,0

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

Як позитивний момент можна відмітити той факт, дебіторська заборгованість із зазначеним терміном непогашення є найбільшою і її питома вага з кожним роком зростає. Так за результатами 2020 р. вона складала 65 %, а в за результатами 2022 р. вона збільшилась до рівня 85,2 відсотків.

Стабільна тенденція в зменшенні сум дебіторської заборгованості за надані послуги спостерігається в по строках непогашення від 3-х до 6-ти місяців. В 2021 р. вона зменшилась в порівнянні з попереднім роком на 419 тис.грн, а в 2022 р. – на 136,9 тис.грн. і склала на кінець аналізованого періоду 50,3 тис.грн., або 9,7 % від загальної суми (в базисному 2020 р. її питома вага складала 33,1 %).

Щодо заборгованості вже проблемних строків, від 6-ти до 12-ти місяців, то по ній спостерігається нестабільна поведінка по окремих роках, однак відстежується загальна тенденція до її сумарного зменшення. В період з 2020 р. по 2021 р. Відмічається її незначне збільшення на 3,4 тис.грн., проте вже в наступному році (з 2021 р. по 2022 р.) – зменшення на 12 тис.грн. і склала вона на кінець 2022 р. 26,4 тис.грн. Разом з тим в структурі дебіторської заборгованості за строками непогашення її частка зросла на 3,2 відсоткових пункти і склала за результатами 2022 р. 3,2 % проти 1,9 % в базисному 2020 р.

В принципі аналогічні зміни спостерігається і по загальних сумах поточної дебіторської заборгованості і по дебіторській заборгованості не пов'язаній з розрахунками за надані послуги.

Таким чином можемо констатувати позитивні зміни в складі і структурі дебіторської заборговано за аналізований період. Проте слід наголосити, що на досліджуваному підприємстві аналіз дебіторської заборгованості за строками непогашення, нажаль не робиться. Вважаємо, що такий важливий момент як контроль за станом погашення дебіторської заборгованості не можна пускати на самоплин, а слід постійно старанно відстежувати усі суми та відстежувати загальні тенденції. З цією метою рекомендуємо на підприємстві постійно вести аналітичну таблицю за формою табл.3.3, що дасть можливість чітко уявляти стан розрахунків із споживачами і виявити прострочену заборгованість. Аналіз таблиці поліпшує проведення інвентаризації стану розрахунків з дебіторами.

Як висновок можна сказати, що основною метою аналізу будь-якого аспекту фінансово-господарської діяльності підприємства є виявлення негативних для його фінансового стану тенденцій. Результати оцінки стану розрахунків підприємства дають можливість виявити недоліки в їх організації та здійсненні, намітити бажаний їх стан, визначити необхідні для цього шляхи удосконалення та заходи, які необхідно застосувати з даною метою, відібрати з них найбільш прийнятні та доцільні для кожного окремого підприємства і на цій основі розробити комплексну політику управління розрахунками підприємства, яка визначає перспективи покращення їх стану.

Поточна дебіторська заборгованість, утворена в межах узгодженого сторонами строку оплати, є нормальним явищем у фінансово-господарській діяльності. Дебіторська заборгованість, яка перевищує погоджені строки платежів, знижує платоспроможність підприємств.

Важливим параметром в управлінні поточною дебіторською заборгованістю підприємства є розрахунок її оборотності, для чого використовуються відповідні коефіцієнти (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Аналіз показників оборотності дебіторської заборгованості
на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, +/-
Коефіцієнт оборотності поточної дебіторської заборгованості	4,5721	4,2623	5,1233	0,5512
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за надані послуги	4,9292	7,4909	8,5560	3,6269
Період обороту поточної дебіторської заборгованості, днів	79	58	57	-22
Період обороту товарної дебіторської заборгованості, днів	73	48	42	-31
Операційний цикл, днів	83	60	64	-18
Фінансовий цикл, днів	59	-8	25	-34

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

З даних таблиці 3.4 видно, що коефіцієнт оборотності поточної дебіторської заборгованості зріс на 0,5512 пунктів і склав в 2022 р. 5,1233 пунктів проти 4,5721 пунктів в 2020 р.

Аналогічна тенденція, але з прискореними темпами, прослідковується і при розгляді оборотності дебіторської заборгованості за надані послуги. При цьому коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за надані послуги в 2020 р. складав 4,9292 пункти, а в 2022 р. – 8,556 пункти, тобто збільшення склало 3,6269 пунктів.

Слід наголосити що дані показники показують кількість оборотів дебіторської заборгованості, тобто скільки разів дебітори погасили свої

зобов'язання перед компанією. Нажаль вони знаходяться далеко від рекомендованого значення таких показників, які прийняті на рівні 12 одиниць.

На підприємстві це системна проблема яка повторюється з року в рік, тому необхідно сформулювати комплексну і чітку політику надання товарних кредитів клієнтам. Слід розділити всіх клієнтів по групах виходячи з історії співпраці, важливості кожного з них і поточного фінансового стану. Далі слід вибрати стиль поведінки: консервативний, звичайний або агресивний. Залежно від цього слід вибрати - чи буде компанія кредитувати тільки найбільш надійних клієнтів (консервативний варіант), або буде намагатися максимізувати рівень збуту і кредитувати всіх крім потенційних банкрутів (агресивний варіант).

Щодо періоду обороту дебіторської заборгованості, то значення даних показників також далекі від ідеальних (30 днів), хоч і прослідковується стала тенденція до скорочення терміну оборотності.

Так період оборотності поточної дебіторської заборгованості скоротився на 22 дні і склав за результатами 2022 р. 57 днів, що ж до поточної дебіторської за надані послуги, то в 2020 р. він складав аж 73 дні, за аналізований період він зменшився на 31 день і за результатами 2022 р. складає лише 42 дні.

Відмітимо позитивну тенденцію в поведінці операційного і фінансового циклів, які зменшились відповідно на 18 та 34 дні. І складають на кінець 2022 р. відповідно 64 і 25 днів. Така тенденція дозволить в майбутньому все менше залучати грошові кошти із зовнішніх джерел фінансування.

Слід наголосити, що стан розрахунків з дебіторами слід розглядати у нерозривній єдності і з станом розрахунків з кредиторами і такий взаємозв'язок чітко дає можливість відслідкувати розрахунковий баланс підприємства (табл.3.5).

Розглянувши стан розрахунків з дебіторами та кредиторами підприємства за товарними операціями в таблиці 3.5 можемо зробити висновок, що в аналізованому періоду (2020 р. – 2022 р.) сума цього дебіторської заборгованості завжди значно перевищувала суму кредиторської заборгованості цього ж періоду.

**Розрахунковий баланс за товарними операціями
(операціями з надання послуг) ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021 р. до 2020 р.		2022 р. до 2021 р.	
				тис.грн.	%	тис.грн.	%
Дебіторська заборгованість за надіні послуги, тис.грн.	1832,4	856,2	518,5	-976,2	46,7	-337,7	60,6
Кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги, тис.грн.	452,7	35,3	281,1	-417,4	7,8	245,8	796,3
Активне сальдо, тис.грн.	1379,7	820,9	237,4	-558,8	59,5	-583,5	28,9
Пасивне сальдо, тис.грн.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

Відповідно за аналізованими роками таке перевищення складало 1379,7 тис.грн., 820,9 тис.грн. та 237,4 тис.грн. відповідно. Таке перевищення свідчить про іммобілізацію власного капіталу в дебіторську заборгованість, про що вже наголошувалось і при аналізі коефіцієнтів оборотності, які є надзвичайно низькими для підприємства даного виду діяльності.

Ото ж перед підприємством постає питання, що для підтримання стабільного фінансового стану в майбутньому необхідно врівноважувати суми дебіторської та кредиторської заборгованості. Якщо в подальшому підприємство зможе ще більше скоротити свою дебіторську заборгованість це дасть змогу скористатися додатковим джерелом фінансування діяльності.

Проведемо порівняння дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства в розрізі їх окремих статей, при цьому проведемо аналіз змін які відбулися в 2021 р.- 2022 р. (табл.3.6).

Як свідчать дані таблиці 3.6 на кінець 2021 р. мало місце загальне перевищення поточної кредиторської заборгованості над загальною сумою поточної дебіторської заборгованості на 135,5 тис.грн. це перевищення було досягнуто за рахунок лише однієї позиції, а саме значної суми отриманих авансів (985,2 тис.грн.) проти 6,2 тис.грн. авансів виданих.

**Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості
ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС»**

Розрахунки	Дебіторська заборгованість, тис.грн.		Кредиторська заборгованість, тис.грн.		Перевищення заборгованості, тис.грн.			
	2021р	2022р.	2021р	2022р.	ДЗ у 2021р.	КЗ у 2021р.	ДЗ у 2022р.	КЗ у 2022р.
За товари, роботи, послуги	856,2	518,5	35,3	281,1	820,9		237,4	
По авансах	6,2	4,9	985,2	45,2		979,0		40,3
З бюджетом	19,8	18,3	19,1	51,3	0,7			33,0
Інші	151,8	156,1	129,9	72,6	21,9		83,5	
Усього	1034	697,8	1169,5	450,2		135,5	247,6	

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

По інших статтях поточної заборгованості спостерігалось перевищення сум дебіторської заборгованості, визначальною при цьому виступала поточна дебіторська заборгованість за товарними операціями (операціями з надання послуг), де перевищення останньої склало 820,9 тис грн. по інших статтях перевищення не були суттєвими.

В 2022 р. ситуація кардинально змінилась. Баланс співвідношення поточної заборгованості схилився в бік перевищення дебіторської заборгованості, за рахунок стрімкого зменшення суми кредиторської і склав 247,6 тис.грн. при цьому визначальним чинником виступає дебіторська заборгованість за товарними операціями (операціями з надання послуг), де перевищення останньої склало 237,4 тис грн. Також збільшився вплив і іншої дебіторської заборгованості де позитивна різниця склала 83,5 тис.грн. в той же час поточна кредиторська заборгованість переважає по таких статтях як розрахунки з бюджетом 33 тис.грн. та розрахунки по авансах – 40,3 тис.грн.

Оскільки дебіторська заборгованість є частиною активів підприємства, а кредиторська заборгованість – пасивів підприємства і являє собою короткостроковий позичений капітал, то управління розрахунками і заходи покращення їх стану, що включають відповідно управління дебіторською та

кредиторською заборгованостями на підприємстві є складовою менеджменту оборотних активів.

На основі проведеного аналізу вважаємо за доцільне зазначити, що загалом на підприємстві немає критичної ситуації щодо стану розрахунків з дебіторами, однак необхідно приділяти більше уваги питанням відслідковування її інкасації. Що призведе до покращення фінансового стану підприємства.

Першим заходом інкасації дебіторської заборгованості є проведення комплексного аналізу структури та динаміки простроченої дебіторської заборгованості за її термінами, за видами продукції та за дебіторами, а також оцінка реальної вартості дебіторської заборгованості. В подальшому встановлюється оперативний зв'язок з дебітором на предмет визначення боргу.

Для покращення організації роботи з пришвидшення інкасації дебіторської заборгованості доцільно скласти графік роботи з дебіторами, який буде відображати ряд етапів такої роботи (рис.3.2).

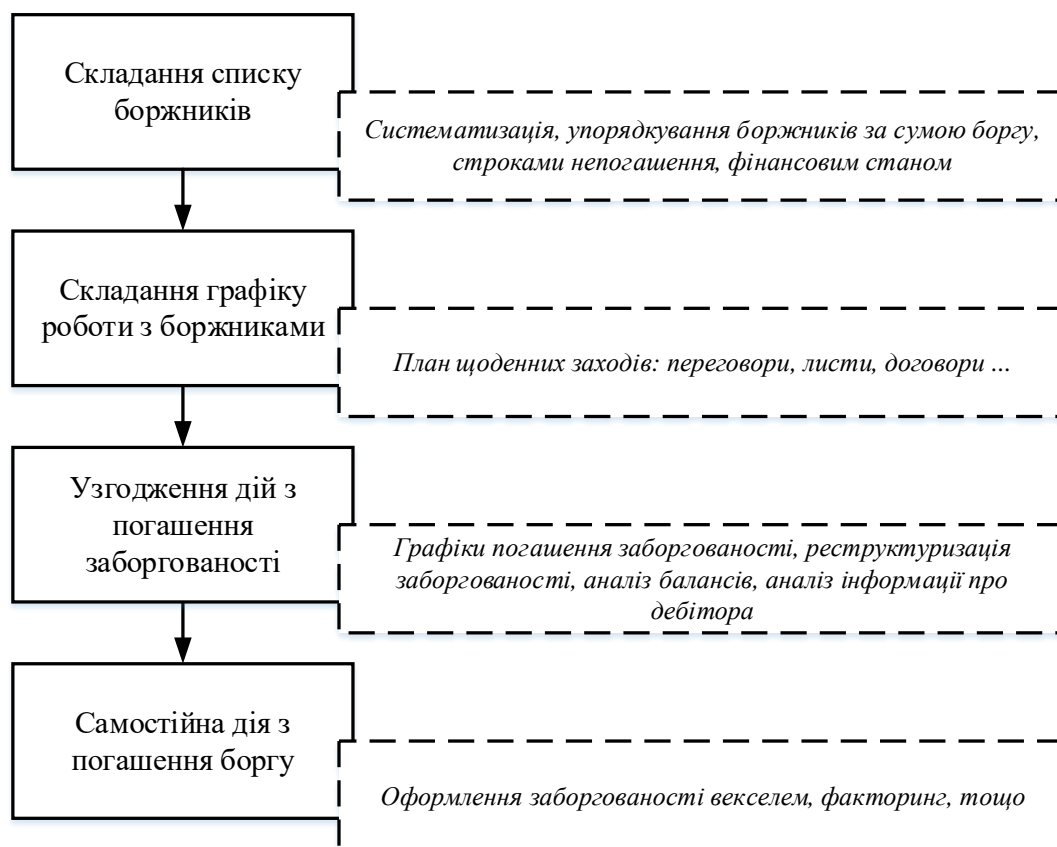

Рис.3.2. Етапи роботи з дебіторами

Джерело: складено автором

Першим заходом інкасації дебіторської заборгованості є проведення комплексного аналізу структури та динаміки простроченої дебіторської заборгованості за її термінами, за видами продукції та за дебіторами, а також оцінка реальної вартості дебіторської заборгованості.

Наступний етап інкасації дебіторської заборгованості – оцінка необхідності та можливості використання інструментів досудового погашення заборгованості. Врегулювання досудових формальностей здійснюється за допомогою претензії, що є документом, який підтверджується вжиття підприємством – кредиторів заходів врегулювання суперечки.

Наступним етапом управління простроченою дебіторською заборгованістю є звернення до господарського суду з позовом про стягнення заборгованості.

Активна робота неодмінно стимулювати дебіторів до скорочення заборгованості, що позитивно вплине на фінансовий стан підприємства.

3.2. Контроль дебіторської заборгованості підприємства

Важливе значення для чіткої організації обліку дебіторської заборгованості та належної організації її інкасації має контроль за даною ділянкою обліку.

Говорячи про контроль, то зважаючи на статус досліджуваного підприємства як мікропідприємства, налагодити його в належній мірі досить складно, зважаючи на те, що і виконавцем і контролером виступає в принципі одна і та ж особа. Проте проведення контрольних заходів так чи інакше, в більшій чи меншій мірі все рівно повинно мати місце.

З метою проведення контролю розрахункових операцій необхідно використовувати різні методи перевірки. Крім того, слід проводити суцільні чи вибіркові інвентаризації розрахунків.

Незалежно від методу перевірки, особі яка здійснює контроль необхідно встановити:

- реальність дебіторської заборгованості;
- причини та терміни виникнення дебіторської заборгованості;
- правильність відображення у бухгалтерському балансі залишків;
- реальність повернення та обґрунтованість списання заборгованості;
- суми дебіторської заборгованості, з яких минув строк позовної давності;
- правильність відображення заборгованості на рахунках обліку та у фінансовій звітності;
- наявність актів звірки розрахунків чи гарантійних листів, в яких боржники визнають свою заборгованість та дотримання строків позовної давності.

Перш ніж здійснювати контроль розрахункових операцій, необхідно встановити його основні завдання, до яких належать:

1. Оцінка стану розрахунково-платіжної дисципліни по всіх видах розрахунків з кредиторами підприємства;
2. Встановлення наявності фактів порушень чинних нормативно-правових актів щодо правомірності, доцільності та обґрунтованості управлінських рішень при виконанні розрахункових операцій;
3. Розробка заходів з реалізації результатів контролю стосовно попередження зловживань і порушень при здійсненні розрахункових операцій.

Джерелами інформації для контролю операцій з різними дебіторами є:

- первинні документи (виписки банку, рахунки, акти здачі-приймання виконаних робіт (послуг), рахунки);
- облікові реєстри (сформовані на ПЕОМ);
- форми звітності (в нашому випадку «Фінансова звітність мікропідприємства»);
- дані інвентаризації, акти звірки розрахунків (нажаль на підприємстві відсутні) тощо.

Під час перевірки розрахунків із покупцями перевіряючий повинен встановити:

- чи укладені договори поставки продукції;

- чи правильно вираховуються суми, належні підприємству за прийняту продукцію.

При здійсненні такої перевірки, людині яка здійснює контроль треба з'ясувати повноту і своєчасність розрахунків (контокорентні виписки) при розрахунках з іногородніми покупцями; чи вкладались акти взаємозвірки та відображались результати звірки в обліку.

Важливим питанням є оцінка дебіторської заборгованості для відображення її в балансі підприємства.

Для здійснення контролю важливо знати відсоток безнадійної дебіторської заборгованості. Питання аналізу стану дебіторської заборгованості було розглянуто в попередньому параграфі нашої роботи.

Для отримання інформації про реальний стан дебіторської заборгованості можна надіслати листи-запити підприємствам-боржникам про звірку даних та самостійно провести зустрічні перевірки.

Особливу увагу, на нашу думку, слід зосередити на контролі позовної давності заборгованості, списання якої може мати негативний вплив на фінансовий стан підприємства в майбутньому.

При перевірці зясовують, чи немає випадків приховування дебіторської заборгованості відбиттям в балансі згорнутого сальдо замість розгорнутого. Як вже нами розглядалося такі факти мають місце на досліджуваному підприємстві, так як в порушення методології обліку операцій по авансах виданих та авансах отриманих дані операції відображаються на тих же рахунках що і відповідна заборгованість.

Необхідно вивчати чи переглянути аналітичні рахунки за кожним дебітором і встановити, чи немає знеособлених аналітичних рахунків.

Важливим є вивчення показників якості та ліквідності дебіторської заборгованості.

За даними відомості обліку з покупцями і замовниками, при здійсненні контролю можна скласти аналітичну таблицю, за якою аналізується стан дебіторської заборгованості за строками виникнення.

Загалом послідовність та етапи проведення контрольних заходів з розрахунків з дебіторами можна уявити наступним чином (табл.3.7).

Таблиця 3.7

Етапи методики проведення контролю розрахунків з різними дебіторами

	Етап перевірки	Процедура контролю
1	Перевірка правильності обліку	
1.1	Загальне ознайомлення з розрахунками	Ознайомлення з основними напрямками розрахунків на підприємстві (безготівкові, готівкові, бартерний обмін, застосування векселів і т.д.)
1.2.	Визначення реальності відображеної в балансі дебіторської заборгованості	Перевірка реальності дебіторської заборгованості, відображеної у балансі (форма №1) шляхом проведення експертизи відвантажувальних документів, актів звірки і т. ін.
1.3.	Перевірка обліку розрахунків	Визначення правильності ведення обліку розрахунків залежно від операцій (безготівкові, готівкові рахунки, бартерний обмін, застосування векселів і т. ін.) відповідно до чинного законодавства
2	Перевірка наявності та списання дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позову	
2.1.	Визначення простроченої дебіторської заборгованості та порядок її списання	Встановлення наявності дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позову; перевірка порядку її списання та обліку
2.2.	Перевірка обґрунтованості та правильності списання іншої заборгованості	Ознайомлення з порядком списання дебіторської заборгованості, визначення їх причин та обґрунтованості відповідно до чинного законодавства
3	Підтвердження достовірності заборгованості, відображеної у балансі підприємства	Зіставлення даних первинних документів з регістрами аналітичного та синтетичного обліку, визначення достовірності відображеної в балансі підприємства дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано автором на основі [14]

Важливе значення при здійсненні контрольних заходів повинно відводитись розрахункам з підзвітними особами.

Контроль розрахунків з підзвітними особами проводиться суцільним способом у такій послідовності. Перевірці підлягає:

- правильність видачі грошей під звіт;
- цільове призначення витрачання отриманих під звіт сум;
- законність і доцільність витрачання підзвітних сум;

- правильність оформлення авансових звітів і прикладених до них доку- - ментів та своєчасність подання їх у бухгалтерію підприємства;
- стан обліку розрахунків з підзвітними особами.

Джерелами контролю є: накази й розпорядження по підприємству, авансові звіти з прикладеними документами, дані аналітичного і синтетичного обліку по рахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами». Ретельно перевіряються авансові звіти про видатки на відрядження.

Важливе місце в проведенні контрольних процедур і заходів належить інвентаризації. Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [47] передбачено, що перед складанням річної фінансової звітності підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію.

Інвентаризація – один із найважливіших методів бухгалтерського обліку, яким забезпечуються перевірка і документальне підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку про наявність і стан матеріальних і нематеріальних активів, іншого майна, капіталу, інвестицій, розрахунків, резервів і зобов'язань.

Завдання інвентаризації дебіторської заборгованості полягають у:

- встановленні фактичної наявності, якості, стану і вартості грошових коштів, дебіторської заборгованості, витрат і доходів майбутніх періодів;
- встановленні за письмовими поясненнями відповідальних за облік дебіторської заборгованості, зобов'язань і забезпечень осіб причин та умов виникнення розбіжностей;
- розробці пропозицій щодо врегулювання розбіжностей та поліпшення обліку і контролю на підприємстві;
- перевірці обґрунтованості записів на рахунках і в регістрах обліку розрахунків з працівниками, бюджетом, державними цільовими позабюджетними фондами, покупцями, постачальниками та іншими дебіторами і кредиторами тощо;
- дотримання порядку врегулювання інвентаризаційних різниць.

Для інвентаризації дебіторської заборгованості призначений Акт інвентаризації розрахунків з покупцями, постачальниками та іншими дебіторами

і кредиторами. Цей акт застосовується для оформлення результатів розрахунків з покупцями, постачальниками та іншими дебіторами і кредиторами. За вказаними видами заборгованості до акту інвентаризації розрахунків повинні бути додані довідки. Довідки складаються в розрізі синтетичних рахунків бухгалтерського обліку.

У результаті інвентаризації на рахунках обліку розрахунків з покупцями і замовниками, постачальниками і підрядниками, іншими дебіторами і кредиторами мають залишитися тільки суми, погоджені звірянням розрахунків. В окремих випадках, коли до кінця звітнього року розбіжності залишилися нерегульованими, допускається відображення розрахунків з дебіторами і кредиторами кожною із сторін у своєму балансі в сумах, що впливають із записів у бухгалтерському обліку. Заінтересована сторона (тобто підприємство-кредитор) зобов'язана здійснити заходи з урегулювання таких розбіжностей у встановленому порядку. По дебіторській і кредиторській заборгованостях з простроченим терміном позовної давності, що підлягають списанню з балансу, до акта інвентаризації додають довідку про назву дебіторів і кредиторів, суму заборгованості, дату і підстави її виникнення, а також про причини і осіб, винних у простроченні терміну позовної давності.

На завершення зазначимо, що на підприємстві не приділяється увага здійсненню контрольних процедур. Нажаль нам навіть не представили жодного акту інвентаризації розрахунків, зіславшись на комерційну таємницю.

ВИСНОВКИ

В результаті ознайомлення з нормативними та законодавчими документами, що регулюють облік та аналіз дебіторської заборгованості, економічної літератури з питань удосконалення обліку та діючою практикою обліку дебіторської заборгованості у ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» зроблені відповідні висновки.

1. Проаналізувавши погляди різних авторів до трактування поняття «дебіторська заборгованість» можемо уточнити його трактування та вважаємо, що дебіторську заборгованість слід розглядати як юридичне право підприємства отримати грошові кошти, або інші активи, від юридичних чи фізичних осіб в рахунок неоплачених контрагентами зобов'язань за поставку товарів, робіт (послуг), та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, на певну дату, має документарне підтвердження та може бути достовірно визначена його сума для відображення в балансі підприємства.

2. Важливе значення для ефективного управління заборгованістю на підприємстві має її класифікація, яка в системі бухгалтерського обліку має бути різноплановою та відповідати інформаційним потребам менеджерів. На основі проведеного дослідження можна зробити висновки про широкий спектр видів дебіторської та кредиторської заборгованості. Проведений аналіз економічної літератури показав, що до цього часу серед науковців відсутня єдність поглядів щодо класифікації заборгованості. Розглянуті підходи до класифікації заборгованостей за різними ознаками та рекомендації щодо внесення змін у НП(С)БО 10 дають змогу вирішити проблему узагальнення інформації щодо розрахунків з дебіторами та кредиторами залежно від потреб користувачів.

3. Наявність дебіторської заборгованості є невід'ємним результатом господарської діяльності будь-якого підприємства. І керівництво кожного підприємства зацікавлене в її зменшенні та оптимізації її розміру. Управління дебіторською заборгованістю – є вагомим завданням сучасного бізнесу, тому визначення її розмірів, складу, структури та динаміки, а також виявлення впливу

змін у розрахункових операціях на фінансовий стан підприємства є основною ціллю її аналізу.

Ефективне управління дебіторською заборгованістю напряду залежить не тільки від її кількісного аналізу, а й від якісного, на основі якого з'являється чітке розуміння за яким видом продукції (товарів, робіт, послуг) виникає найбільша її величина. Крім того, ефективна система управління суб'єктом господарювання потребує виявлення загроз та ризиків, визначення частки дебіторської заборгованості у загальній величині оборотних активів підприємства, її середнього значення та розподіл за строками погашення.

Комплексний аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством є оптимальним. Він дасть змогу оцінити реальний стан дебіторської заборгованості підприємства. Виявити «вузькі місця» щодо управління дебіторською заборгованістю. А також розробити заходи щодо скорочення або стягнення простроченої чи сумнівної дебіторської заборгованості.

4. Важливе значення в обліку і контролі дебіторської заборгованості має нормативне регулювання. Тому система нормативного регулювання бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості повинна бути адекватною розвитку економічних відносин в країні і забезпечувати достовірною фінансовою інформацією різні групи користувачів. При цьому вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що суперечать один одному, допомагає правильно вести бухгалтерський облік на підприємстві, а також своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості, щодо управлінню нею.

5. Дослідження проводились на матеріалах ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС». За своїм статусом підприємство є мікропідприємством, яке успішно працює на ринку більше семи років та надає послуги з організації транспортно-експедиційного обслуговування.

Проте спостерігається певна тенденція до зниження обсягу наданих послуг підприємством, що можна пов'язати спочатку з карантинними обмеженнями, а з 2022 р. і з оголошенням воєнного стану в державі.

Впродовж усього аналізованого періоду підприємство в змозі повністю погасити свої зобов'язання перед кредиторами. В аналізованому періоді покращилась також фінансова незалежність підприємства. На фоні зменшення обсягів діяльності підприємства спостерігається покращення показників ділової активності. На основі проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що загалом фінансовий стан досліджуваного підприємства ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» є задовільним.

6. Бухгалтерський облік на досліджуваному підприємстві, зважаючи на його незначні розміри, здійснюється безпосередньо власником підприємства.

Облік операцій на ТОВ «ЗАХІДАГРОСЕРВІС» автоматизовано. З 2023 р. на підприємстві використовується BAS Бухгалтерія, яка була придбана в січні цього року.

7. Первинний, аналітичний та синтетичний облік дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві організований на задовільному рівні. Рух документів на досліджуваному підприємстві виглядає досить спрощено у порівнянні із класичним варіантом документообігу. Це пов'язано перш за все, з розмірами підприємства та варіантом організації обліку. Порядок документообороту не регламентований на підприємстві жодним документом. Відсутність пояснюється тим, що уся облікова робота виконується однією особою, яка суміщає обов'язки як керівника так і бухгалтера та до певної міри і самого виконавця. Проте для самоорганізації запровадження графіку документообороту було б не зайвим на даному підприємстві.

8. Щодо порядку відображення операцій по розрахунках з дебіторами на рахунках бухгалтерського обліку то він задовільняє потреби підприємства і в цілому відповідає вимогам чинного законодавства за виключенням окремих моментів, які можна удосконалити. Перш за все це стосується відображення по авансах отриманих, так як дані операції відображаються не в складі пасивів, а

показуються безпосередньо по кредиту рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». По друге на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» відображаються лише операції по розрахунках за надані послуги, а товарні операції, які час від часу мають місце, відображають на рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Для формування достовірної інформації такі операції доцільно відображати однаково. Згідно чинного законодавства підприємство може не створювати резерв сумнівних боргів, проте, знову ж таки, для достовірності інформації створення такого резерву вважаємо доцільним. З метою покращення розрахунків з підзвітними особами рекомендуємо користуватися корпоративними картами.

9. Проведений аналіз дебіторської заборгованості засвідчив стабільну тенденцію до скорочення дебіторської заборгованості як загалом так і в розрізі окремих її видів. Можна констатувати позитивні зміни в складі і структурі дебіторської заборгованості за аналізований період. Негативним моментом є низький рівень оборотності дебіторської заборгованості, це системна проблема яка повторюється з року в рік, тому необхідно сформулювати комплексну і чітку політику надання товарних кредитів клієнтам.

Загалом на підприємстві немає критичної ситуації щодо стану розрахунків з дебіторами, однак необхідно приділяти більше уваги питанням відслідковування її інкасації. Що призведе до покращення фінансового стану підприємства.

10. Важливе значення для ефективної роботи підприємства є належним чином налагоджений контроль за станом розрахунків. Зважаючи на статус досліджуваного підприємства як мікропідприємства, налагодити його в належній мірі досить складно, зважаючи на те, що і виконавцем і контролером виступає в принципі одна і та ж особа. Зовнішніх контрольних заходів на підприємстві не проводилось. Контрольні процедури обмежуються поточним контролем. Негативним фактом є відсутність актів звірки з дебіторами, а тому проведення в найближчий час інвентаризації стану розрахунків було б далеко не зайвим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басовський Л.Є. Контроль стану дебіторської заборгованості. URL : <http://www.elitarium.ru> (дата звернення: 29.11.2023)
2. Безклубий І. Поняття безготівкових розрахункових відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 1. С. 19-21.
3. Белозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві. *Економіст*. 2009. №11. С. 23-28.
4. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 24-36.
5. Вишневський М. Інвентаризація розрахунків. *Податки та бухгалтерський облік*. 2005. №88 С.5-12
6. Войнаренко М. П. Системи обліку в Україні: трансформація до міжнародної практик. К. : Наукова думка. 2002. 215 с.
7. Гайдучок Т. С., Цегельник Н. І. Основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2012. Вип. 9 (33). Ч. 1.
8. Герман Я.Ю. Облік дебіторської заборгованості: вітчизняний і зарубіжний досвід. *ДонНУЕТ*, 2013. С. 21-26.
9. Гнатенко Є.П. Щодо аналізу стану дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві [Електронний ресурс]. URL: [http://file//D:econof_2013_10\(1\)](http://file//D:econof_2013_10(1)). (дата звернення: 29.11.2023)
10. Горбачова О. М. Лахай Л.В. Облік та аналіз дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи її вирішення. URL: http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_1/Lahay_109.htm (дата звернення: 29.11.2023)
11. Горченко Л. Безготівкові розрахунки в умовах цифровізації економіки: перспективи та виклики. *Цифровізація економіки та використання підприємницького мислення в інноваційних практиках*: збірник матеріалів за результатами міжнародної студентської науково-практичної конференції.

- Електронне видання. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 146 с.
12. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
13. Гуня В. О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств. *Економічний простір*. 2008. № 19. С. 124-131.
14. Дікань Л. В. Контроль і ревізія: навч. посібник. К.: Знання, 2007. 327с.
15. Дубовик М.Ф., Озеран А.В. Концептуальні аспекти міжнародної та української практики формування та використання резерву сумнівних боргів. *Науковий журнал «Альманах науки»*. 2021. № 5 (50). С. 13–18.
16. Дубровська Є. В. Оцінка ефективності управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного автотранспорту. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 36. С. 253-256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2011_36_53. (дата звернення: 29.11.2023)
17. Дубровська, Є. В. Дослідження сутності поняття «дебіторська заборгованість». *Вісник Сумського державного університету*. 2009. № 2. С. 202-205.
18. Економічний аналіз: Навч посібник / за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г.Чумаченка. – Вид 2-ге, перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2023. 556 с.
19. Економічний аналіз: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / за ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. Житомир: ПП «Рута», 2003. 680 с.
20. Єдинак Т.С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємства в умовах фінансово-економічної кризи URL: <http://firearticles.com/economika> (дата звернення: 29.11.2023)
21. Жарнікова В.В. Облік розрахунків з покупцями: систематизація поглядів та перспективи досліджень. *Європейський науковий журнал Економічних та фінансових інновацій*, №2. 2018. URL: <file:///C:/Users/PC/Downloads/43-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%>

[B0%D1%82%D1%82%D1%96-105-1-10-20190620%20\(2\).pdf](#).

(дата

звернення: 10.11.2023)

22. Іванілов О. С., Смачило В. В., Дубровська Є. В. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 1. С. 156-163.
23. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій затверджено Наказ Міністерства фінансів України 30.11.1999 № 291 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
24. Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон: затверджена наказом МФУ 13.03.1998 р. № 59 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
25. Кобилецький В. Р., Онлайн-журнал «Financial Analysis online» URL: <https://analizua.com/slovnik-ekonomichnikh-terminiv/346-pokaznik-finansovoji-avtonomiji-pokaznik-finansovoji-nezalezhnosti> (дата звернення 03.12.2023)
26. Кодекс України з процедур банкруцтва від 18.10.2018 р. № 2597-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
27. Кручак Л. В. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 22. С. 161-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_22_37 (дата звернення: 29.11.2023)
28. Ленко, І. В., Колесніченко, А. С. Поняття дебіторської заборгованості та деякі питання її регулювання. *Review of transport economics and management*, 2022. (6(22)), 91–97. URL: <https://doi.org/10.15802/rtem2021/261011> (дата звернення: 29.11.2023)
29. Лисенко Н.М. Організаційно-методологічні особливості обліку дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів на підприємствах житлово-

- комунального господарства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2005. № 1 (44). С.144-152.
30. Лищенко О.Г., Бескота Г.М. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Держава і регіони*. 2009. №1. С. 114-117.
31. Лігоненко Л.О., Новікова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посіб. К.: Київ. нац.торг-екон.ун-т, 2005. 275 с.
32. Мараховська Т. М., Любенко О. С. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Вісник Вінницького національного аграрного університету*. 2009. № 4. С. 34.
33. Матицина Н. О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 12. С. 38-42.
34. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. №635. URL: http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/Me-todRek/metod_uchetpolit.aspx (дата звернення 10.11.2023)
35. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. К.: Знання, 2011. 630 с.
36. МСБО 39 п.9 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»: Міжнародні стандарти фінансової звітності (переклад українською мовою – 2018 рік). URL: (дата звернення: 29.11.2023)
37. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
38. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
39. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (дата звернення: 29.11.2023)

- 40.Онищенко В. Резерв сумнівних боргів 2022. *Головбух*. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7246-rezerv-sumnvnih-borgv> (дата звернення: 29.11.2023)
- 41.Остап'юк М.Я., Лучко М.Р., Даньків Й.Я. Історія бухгалтерського обліку: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 276 с.
- 42.Пасінович І.І., Шевчук О.М. Актуальні проблеми аналізу і управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Економіка. Управління. Інновації*. 2013. №2 (10) URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_65.pdf
- 43.План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій у редакції наказу Міністерства фінансів України 09.12.2011 N 1591 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
- 44.Погоріляк Л.В. Організація обліку і аналізу розрахунків з покупцями і замовниками за національними та міжнародними стандартами. *Науковий вісник студентів та аспірантів ЗакДУ. Випуск 2 (07). Матеріали підсумкової науково-практичної конференції студентів та аспірантів ЗакДУ, Ужгород* : 2007р. С. 125 – 129
- 45.Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
- 46.Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: Підручник. 3-тє вид. перероб. і доп. Київ: «Знання», 2008. 630 с.
- 47.Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999р. №996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
- 48.Про платіжні послуги. Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
- 49.Пушкар М.С., Щирба М.Т. Теорія і практика формування облікової політики: моногр. Тернопіль: Карт-бланш, 2009. 260 с.

- 50.Рожелюк В., Денчук П. Організація документообігу як основного інструмента забезпечення функціонування ефективної системи комунікації на переробному підприємстві. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 2. С. 114–121. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2014_2_18 (дата звернення: 29.11.2023)
- 51.Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Знання, 2005. 662 с
- 52.Савченко В. Я Аудит дебіторської заборгованості/ URL : <http://ebk.net.ua/Book/Audit/Glava11/R11p13.htm> (дата звернення: 29.11.2023)
- 53.Синькевич Н. І. Актуальність та проблеми дебіторської заборгованості: історичні аспекти, економічний зміст та етапи розвитку. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2017. Том 53. № 2. С. 119–129. — (Бухгалтерський облік, аналіз та аудит) URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2017_2_15 (дата звернення: 29.11.2023)
- 54.Скоробогатова В.В. Методика бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості як складової змішаних активів. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 7[17]. С. 270-276.
- 55.Степаненко О. І., Дубовик М. Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України*, Нац. авіац. ун-т. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. Вип. 2. – С. 116–125.
- 56.Хрущ Н. Д., Білик І. К. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємства в сучасних інтеграційних процесах України. *Економічний аналіз*. 2008. № 3(19). С. 247-250.
- 57.Ценклер Н. І., Кватирка П. Б. Удосконалення класифікаційних характеристик дебіторської заборгованості та її значення для посилення функції контролю та аналізу бухгалтерського обліку [Удосконалення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості та їх значення в підвищенні контрольно-аналітичної і функції обліку]. *Науковий часопис Ужгородського університету: Серія: Економіка..* 2010. 29. 1. С. 45–49.

- 58.Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
- 59.Чудовець, В. В. Науково-практичний підхід до визначення етапів проведення інвентаризації. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2007. № 8. С. 12-20.
- 60.Шарманська В.М. Первинна документація і реєстри бухгалтерського обліку. К.: Знання-Прес, 2010. 268 с.

ДОДАТКИ